

TŘICETILETÁ VÁLKA A JEJÍ DŮSLEDKY NA JESENICKU. PRAMENY, STAV BĀDÁNÍ A JEHO DALŠÍ MOŽNOSTI

Jan Petrásek

DOI 10.69108/slsb.2024.1.01

Jan Petrásek: Thirty Years' War in Jeseník Region. Sources, State of Art and Perspectives of Research

The study tries to capture the course, and especially the consequences, of the Thirty Years' War in individual municipalities in the territory of today's Jeseník region. For this, it mainly uses scattered and incomplete short excerpts from archival material collected in the interwar period by the researcher Angela Drechsler, which, in many cases, no longer exists today. It then tries to confront this at least partially sourced information with the existing historiographical production and, if possible, also with the original text of the published sources. Since the level, value, state of preservation and amount of source records do not allow a more comprehensive overview of all events between 1618 and 1648, the study represents rather an outline of the possibilities and directions of further research on the issue under investigation.

Key Words: Thirty Years' War, Jeseník Region, Principality of Niesse, Diocese of Breslau

Tři desítky let trvající vojenský konflikt výrazně poznamenal rozsáhlá území zejména střední Evropy. Jedno z nejtříživějších období nejen raného novověku, ale vůbec celých dějin, je v historiografii českých zemích, stejně jako v populárně naučné či beletristické produkci, přirozeně a po zásluze poměrně často reflektováno, byť s důrazem na první roky války vrcholící v „tragické“ bitvě na Bílé hoře. Nejinak je tomu v případě Jesenícka. Slezské roviny se staly častým bojištěm a spojnici mezi severoněmeckým územím a Moravou a válka zdejší kraje těžce postihla. Jižní část nízkého knížectví, tj. současné Jesenícko, se však s výjimkou dnešních pohraničních obcí nacházela ve vyšších polohách a jejím územím nevedly důležité a lehce schůdné komunikace. Přesto se v historiografické produkci, a především v kolektivní paměti obyvatel setkáme poměrně často s líčením, po kterém mohou v neznalém či nekriticky smýšlejícím člověku vyvstat obrazy zcela zničené a vypálené země, kde tehdejší zbytky obyvatelstva živořily na hranici až absolutní bídy. Svou roli v tom ještě dodnes hraje skutečnost, že důsledky třicetileté války měly být jedním ze spouštěcích mechanismů zdejších tzv. čarodějnických procesů v průběhu 17. století.¹ Pomiňme nyní nedostatečnou argumentaci podloženou rozsáhlejším výzkumem a spíše poukážme na to, že děsivé obrazy hořících hranic a výslechů doprovázených torturou podávají veřejnosti neutěšený obraz tohoto období, který se recipročně promítá také do let 1618 až 1648. Rovněž různorodé pověsti předávané po generace, u kterých již není možné dobrat se původní verze, natož rozkrýt případné skutečné jádro, zatížily představy obyvatel jeseníckých a rychlebských hor. A dost na tom, že ještě začátek 20. století vytvářel legendy

¹ Nejnověji Michaela NEUBAUEROVÁ, *Čarodějnické procesy na Jesenícku*, Lібeznice 2020.

nové. Vedle obrazů zachycujících bezskrupulózně rabující vojáky,² které atmosféru války spíše pouze hyperbolizovaly, se v roce 1901 po nálezů kamenného kříže jesenického kata Michala Wachsmanna (zavražděného Švédy roku 1646, jak lakonicky uvádí nápis na kameni)³ časem rozšířila představa, že v tomto roce mělo dojít k dobývání jesenické Vodní tvrze.⁴ Dodnes je tato událost, nijak pramenně podložená, pevnou součástí zdejší lokální kolektivní paměti, čemuž napomohlo např. umístění tří dělových koulí do fasády průčelí tvrze v posledním podlaží (vystavěném až v 18. století) nebo malířské zachycení této události, dnes vystavené v expozici muzea sídlícího právě v tomto objektu.⁵

Následující řádky studie si tak kladou za cíl pokusit se shromáždit roztroušené a různorodé pramenné stopy, které mohou pomoci alespoň částečně přiblížit skutečný stav regionu v časech války, a pokud je to možné, rovněž kriticky zkonfrontovat výpovědní hodnotu pramenů s dosavadní historiografickou produkcí. Vzhledem k takřka naprosté absenci dosud editovaných dokumentů „velkých válečných dějin“ vztahujících se k událostem na území v hranicích (již bývalého) jesenického okresu⁶ lze vycházet spíše z pramenů spjatých s hospodářskou situací (účetní a pozemkové knihy), majetkové povahy (kupní smlouvy v zemských deskách) či záznamy vizitací konkrétních míst, zejména církevních.

Bezpochyby olbřímí práci na tomto poli vykonala spíše amatérská badatelka (povoláním učitelka hudby) Angela Drechslerová, která ve své dvousvazkové publikaci *Altwaterland* shromáždila výpisy ze všemožného archivního materiálu uloženého v meziválečném období ve Vratislavi.⁷ Přestože některé autorčiny vývoody týkající se zejména osídlovacího procesu Jesenicka ve 13. století odrážejí spíše situaci sudetských Němců v prvorepublikovém státě než skutečné výpovědi pramenů, představuje její dílo pro badatele nepostradatelnou pomůcku, a to nejen z důvodu, že část zde zachycených dokumentů je od konce druhé světové války zničena či nezvěstná, především pak většina niských zemských desek. Ne vždy však Drechslerová opatřila svůj (pseudo)regist odkazem na pramen. Pokud tak učinila, kromě některých výjimek v případě zemských desek nešlo o důkladný citační záznam (např. pouze „Staatsarchiv Breslau“, „Ortsakten“, „Diözesanarchiv Breslau“ apod.).

2 Ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka např. malba zachycující Švédy kradoucí sedlákům poslední slepici v Pisečné v roce 1639 (L. Mitmann, 1927, inv. č. H/JE 946) či boj se švédskými jezdci před javornickým kostelem (inv. č. H/JA 1726).

3 Sběrka Vlastivědného muzea Jesenicka, inv. č. H/JE 14770.

4 Bliže Jan PETRÁSEK, *Obraz dobývání Vodní tvrze Švédy a kamenný kříž jesenického kata*, in: *Záhadné předměty jesenických sbírek*, ed. Pavel Rušar, Olomouc 2023, s. 96–99.

5 Sběrka Vlastivědného muzea Jesenicka, inv. č. H/JE 948.

6 Shromážděných např. v několikavazkových edicích *Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustrantia* či *Prameny k dějinám třicetileté války*. Badatelsky nápomocnější je však v případě Jesenicka edice *Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände 1618 bis 1629*.

7 Angela DRECHSLER, *Altwaterland: Urkundenregesten und zusammenfassende Gedanken über die Dorfverhältnisse im Neisser Fürstentum, österr. Anteil, heute Bezirk Freiwaldau, Schlesien I-II*, Olmütz, b. d.

Další stěžejní syntézu představuje *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848* z pera dlouholetého javornického archiváře Rudolfa Zuberera, které však zejména pro starší dějiny, přibližně do válek o Slezsko, vycházejí značně právě ze záznamů zachycených u Drechslerové.⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že minimálně díky jazykové dostupnosti představuje Zuberova publikace naprostý základ a výchozí bod pro současné badatele⁹ a zájemce o místní historii, je nutné porovnávat tento text s *Altvaterlandem* A. Drechslerové, neboť (jak se v některých případech níže ukáže) Zuberova autorská licence se ne vždy držela pevně znění pramenů a z různých důvodů některé informace selektovala či naopak zveličovala.

Krátce po vydání *Altvaterlandu* vyšla z pera javornického badatele Adolfa Paupieho v roce 1931 útlá brožura zachycující důsledky třicetileté války v Javorníku.¹⁰ Její text podává naprosto odlišný pohled na válku a snaží se prameně zdůvodnit autorův názor o méně tragických důsledcích konfliktu na chod města. Zatímco na jedné straně nereflektuje Paupie informace z Drechslerové, na druhé straně text této brožury nebyl později, zejména po druhé světové válce, takřka vůbec reflektován či dokonce znám.

Z čistě pramenného materiálu bylo v rámci předkládané studie pracováno systematicky s vydanou edicí vizitačních protokolů vratislavského biskupství, které se pro nízké knížectví dochovaly z let 1579, 1638, 1651 a 1666.¹¹ Právě kontroly stavu a jmění jednotlivých farností provedené v průběhu války (arcijáhmem Petrem Gebauerem) a krátce po skončení konfliktu (budoucím biskupem Sebastianem z Rostocku) mohou i přes nevyrovnanost zpráv – jak mezi jednotlivými farnostmi, tak kvůli rozdílné důslednosti a všímavosti obou vizitátorů – přinést dílčí a doposud nereflektované skutečnosti pro případnou komparaci s jinými pramennými stopami a interpretacemi historiků.

Na úvod se pokusme nastínit obecnější situaci v regionu v kontextu celého dlouhotrvajícího konfliktu. První ozvěny blížící se války se dotkly některých částí dnešního Jesenicka již v samém počátku. Vojsko slezských protestantských stavů, které se přidaly na stranu českého stavovského povstání již několik málo měsíců po pražské defenestraci v květnu 1618, se zdržovalo (než došlo v říjnu ke konečnému rozhodnutí vyslat slezský vojenský sbor na české bojiště) při česko-slezské hranici. Hlavní vojenský stan si měl vrchní velitel, krnovský vévoda z rodu Hohenzollernů Jan Jiří Krnovský, zřídit v Rychlebských horách. Odtud poté armáda zamířila skrze Kladsko do Čech.¹² Vojsko o síle 3 tisíc mužů mělo táhnout přes Javorník

8 Rudolf ZUBER, *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1966.

9 Zde je však třeba zmínit důležitou nepraktičnost díla pro historiky, které postrádá poznámkový aparát, jež závěrečný soupis pramenů a literatury nemůže dostatečně nahradit.

10 Adolf PAUPIE, *Das Zeitalter des Dreissigjährigen Krieges*, in: *Bilder aus der Vergangenheit Jauernigs*, 7. Folge, Jauernig 1931.

11 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I (Archidiakonat Breslau)*, ed. Josef Jungnitz, Breslau 1902; srov. též Josef MORR, *Der österreichische Anteil der Diözese Breslau nach den Visitationsberichten des 16. und 17. Jahrhunderts*, Troppau 1916.

12 Radek FUKALA, *Slezsko v dějinách českého státu II. 1490–1763*, Opava 2012, s. 89; k formování armády podrobněji Jerzy MAROŃ, *Wojna trzydziestoletnia na Śląsku. Aspekty militarne*, Wrocław – Racibórz 2008, s. 110–111.

a obrat obyvatele města o 1 050 tolarů.¹³ Následujícího roku byl v Javorníku a okolí losem určen každý dvacátý muž a poslán do pole, později ještě každý devatenáctý, což se neobešlo bez stížností sedláků, kteří kvůli tomu nemohli obdělávat svá pole.¹⁴ „Defensions-Ordnung“ pro slezské země, vydaný 10. března 1619, ale v případě lokalit na dnešní české části bývalého niského knížectví určených k mustrování zmiňuje pouze Vidnavu.¹⁵ Ta ovšem není vzpomenuata v listu Jana Jiřího Krnovského poslaném o čtyři dny dříve vrchnímu slezskému hejtmanovi Janu Kristiánu Břežskému, mezi městy, kterým má být věnována zvláštní péče při přípravě jejich obrany, mj. na rozdíl od Jeseníku, Zlatých Hor a Javorníku.¹⁶ Při korunovační jízdě nového krále Fridricha Falckého na počátku roku 1620 složila biskupská kapitula v Nise 21. února panovníkovi hold. Za šlechtickou obec niského knížectví měl dle Rudolfa Zuberera složit slib rovněž Kryštof Bibritsch, majitel kolnovického a mikulovického statku.¹⁷

Krátká vláda „zimního krále“ skončila po bělohorské porážce a jeho opuštění Čech a následně i Slezska koncem roku 1620. Mezi Fridrichovými stoupenci zůstal pouze Jan Kristián Břežský a Jan Jiří Krnovský. Druhý jmenovaný přitáhl v dubnu následujícího roku do niského knížectví. Právě v Nise si zřídil hlavní štáb, nevyplacené vojáky nechal hledat obživu na biskupských statcích a připravoval útok na Vídeň.¹⁸ Pro červen roku 1621 máme pramenně doloženo jeho obsazení javornického zámku.¹⁹ Po jeho červencovém odchodu z Nisy ozvěny války na Jesenicko patrně přímo nedoléhaly, válečná vřava však v roce 1622 zuřila nedaleko, po druhé straně Rychlebských hor v Kladsku.²⁰

V průběhu tzv. dánské války, započaté v roce 1626 tažením Mansfelda a Jana Arnošta Sasko-Výmarského do Slezska, se Nisa stala od konce roku zimním shromaždištěm části císařské armády pod velením Albrechta z Valdštejna.²¹ Dle R. Zuberera zde mělo přitáhnout

13 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 4; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 284.

14 A. DRECHSLER, *Altvaaterland II.*, s. 150, bez uvedení zdroje. Srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 125, který uvádí ještě pokutu uvalenou na biskupské statky ve výši 10 tisíc zlatých. Zda k tomu došlo v souvislosti s vytvořením druhého slezského pomocného pluku v počtu dvou tisíc pěšáků, který měl však být naverbován, není možné říci, srov. R. FUKALA, *Slezsko*, s. 90.

15 *Acta Publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, Bd. 2*, ed. Hermann Palm, Breslau 1869, s. 123.

16 Tamtéž, s. 142.

17 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 125. Autor následně rovněž uvádí, že dalšího dne král pokračoval přes Zlaté Hory do Olomouce, Fridrich však z Nisy směřoval na Vratislav, kam dorazil 23. února, srov. R. FUKALA, *Slezsko*, s. 93.

18 R. FUKALA, *Slezsko*, s. 95; R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 125–126; J. MAROŇ, *Wojna trzydziestoletnia*, s. 111–112. O situaci v Nise blíže Lucyna HARC, *W okresie wojny trzydziestoletniej*, in: Nysa. Historia miasta. Tom 1. Miasto biskupów wrocławskich, ed. Wojciech Kucharski, Nysa–Wrocław 2023, s. 316–318.

19 List Jiřího Rudolfa Lehnického do Karla Hanibala z Donína, viz *Acta Publica, Bd. IV*, ed. H. PALM, Breslau 1875, s. 172.

20 Nejpozději začátkem listopadu bylo již sledované území obsazeno císařskou stranou, resp. saským spojením, jmenovitě Jánský Vrch, Jeseník a Zlaté Hory, viz *Acta Publica IV*, s. 190; *Acta Publica, Bd. V*, ed. Julius KREBS, Breslau 1880, s. 42.

21 Od roku 1621 měla být Nisa zpět v biskupových rukou. V době dánské tažení však již na biskupském stolci neseděl Karel Habsburský, ale od roku 1624 syn polského krále, ještě nezletilý Karel Ferdinand.

začátkem ledna 1627 přes Hanušovice a Jeseník.²² V červnu vojsko v čele se samotným Valdštejnem vyrazilo z Nisy směrem na Hlubčice a začalo se zpětným dobýváním Dány obsazených území.

Připojením se Švédska k protestantskému táboru proti habsburské moci a jeho vstupem do války v roce 1630 se konflikt opět přenesl na slezská území, a to již o dva roky později vpádem vojska Jana Jiřího Saského, švédského spojence. Nisu, kterou nejprve zabral saský generál Jan Jiří z Arnimu, koncem roku dobili zpět císařští a město se stalo hlavním sídlem císařské armády.²³ Odtud vojsku velel Jan Matyáš Gallas, pod kontrolou měl však pouze zdejší okolí a Kladsko.²⁴ Osvobození Slezska Valdštejnem v roce 1633 probíhalo spíše v západní části Slezska, boje se ale dle R. Zuberu nevyhnuly ani nízkému knížectví, kam nejprve vpadlo švédsko-saské vojsko a uložilo kontribuci na obilí ve výši 32 tisíc tolarů. Ačkoliv byla Nisa v listopadu znovu osvobozena, na jih od města prý stále působili Švédové a ničili vsi kolem Pačkova, Vidnavy a Javorníka. Kraj navíc postihla morová epidemie, která si v samotné Nise vyžádala na šest tisíc obětí.²⁵ Následujícího roku měly naopak trpět Žulová, Jeseník a Javorník od císařského vojska.²⁶

Po několikaleté přestávce se střety v roce 1639 rozhořely nanovo a v letních měsících se podařilo švédskému vojsku vpádem přes Kladsko obsadit Otmuchov, Javorník s Jánským Vrchem a Žulovou, neuspělo však u Pačkova.²⁷ Zatímco tyto informace jsou v historiografii obecně přijímané a pramenně podložené, k údajím R. Zuberu o brzkém opuštění regionu Švédy po dobytí Otmuchova vojenskou hotovostí z Nisy (obsahující i devět stovek ozbrojených sedláků) a následné bitvě u Javorníku je třeba přistupovat obezřetně.²⁸ Ostatně již A. Paupie tuto událost kriticky zhodnotil jako nepravděpodobnou.²⁹

V květnu roku 1642 propukla ve Slezsku nová ofenzíva Švédů pod velením generála Torstenssona. Po několikadenním obléhání kapitulovala 9. června Nisa před švédskými oblehateli v čele s generálem Lilliehöökem.³⁰ Již 7. srpna však město osvobodil arcivévoda Leopold Vilém.³¹ V dalším roce zastávala Nisa funkci základny císařského vojska a v říjnu kolem města pochodoval opět Torstensson směrem k Břehu. Biskupská metropole hrála důležitou úlohu v následujících letech, kdy spolu s dalšími městy v podhůří

22 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 126; k situaci v Nise blíže L. HARC, *W okresie*, s. 320.

23 J. MAROŇ, *Wojna*, s. 125.

24 R. FUKALA, *Slezsko*, s. 117.

25 L. HARC, *W okresie*, s. 321.

26 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 126.

27 R. FUKALA, *Slezsko*, s. 123.

28 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 127. K bitvě u Javorníku podrobněji níže v textu.

29 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 16.

30 L. HARC, *W okresie*, s. 233.

31 J. MAROŇ, *Wojna*, s. 134; srov. s R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 126, který dodává, že dobytí Švédy přecházel tuhý odpor obránců a jako trest mělo být nízkému knížectví uloženo velké výpalné, což nejnověji potvrzuje rovněž L. HARC, *W okresie*, s. 323–324.

blokovala Švédům cestu do Olomouce, kterou již dříve obsadili.³² V roce 1646 se měl dle A. Drechslerové v Javorníku a Uhelné po jistou dobu usadit generál Montecuccoli s 18 císařskými pluky, které však před švédským vpádem místo opustily. Celé Jesenicko bylo prý obsazeno Švédy a na kraj opět dolehly vysoké kontribuce.³³ Podrobnější, avšak nikoliv zcela ověřený, popis posledních let války na samotném Jesenicku podává R. Zuber. V roce 1648 se švédské vojsko pod velením Wittenbergra položilo okolo Vidnavy a Horních Heřmanic, než se v červenci přes Javorník a Kladsko vydalo k Praze, kde se pokusilo o známé dobytí města. Ještě další dva roky po uzavření vestfálského míru však ustupující „nepřátelské“ oddíly z Moravy procházely regionem, kde měly dokonce v březnu 1649 obsadit Velké Kunčice, Červenou Vodu a okolí Žulové.³⁴

Pokusme se nyní podat co možná nejplastičtější obraz válečných let, a zejména jejich důsledků v konkrétních obcích v regionu, jak jen dovolují dostupné a editované prameny, a konfrontovat je s dosavadní historiografickou produkcí. S ohledem na toto srovnání primárně se zněním vizitačních protokolů jsou obce seřazeny – pokud to situace dovozovala – podle jednotlivých farností.

Bernartice (něm. Barzdorf, pol. Bernacice)

Obec se nachází mezi Javorníkem a Vidnavou těsně při dnešní česko-polské hranici, již takřka na rovině poměrně daleko od svahů Rychlebských hor. Pro první půldruhé desetiletí neexistují zprávy o přímém kontaktu vsi s válkou a než k němu došlo, měl v roce 1633 postihnout Bernartice mor, který dle R. Zuberu zahubil veškeré obyvatelstvo s výjimkou 13 osob.³⁵ Vezmeme-li v potaz přibližný počet obyvatel dochovaný v účetních knihách (např. 56 sedláků),³⁶ musela by být tato epidemie pro ves naprosto devastující. Již v následujícím roce měl Bernarticemi táhnout císařský pluk pod velením Junga (Jungsche Regiment) a způsobit mnoho škod.³⁷ V letech 1638 a 1639 zde prý plenili Švédové, což je údaj založený pouze na analogii s jejich dobytím Žulové a Jánského Vrchu.³⁸ Vizitační protokol z roku 1638 informace o jistém řádní potvrzuje, vzhledem k příchodu vizitátora již začátkem března se však vztahuje spíše na události z roku 1634. Místní kostel byl na jednu stranu vybaven „krásnými sochami kolem všech zdí“, zároveň měl být poškozen jeden ze tří oltářů. Vydrancován byl ovšem filiální kostel v Heřmanicích (resp. dnešní polská Jasienica Górna), důležité je však ve zprávě slovo „také“.³⁹ Zda měl vizitátor na mysli kostel v Bernarticích

32 J. MAROŇ, *Wojna*, s. 137; srov. L. HARC, *W okresie*, s. 325, která pro poslední tři roky války uvádí v případě Nisy absenci jakýkoliv přímých válečných střetnutí.

33 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 169, bez udání zdroje.

34 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 127.

35 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

36 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 188.

37 Dle účetních knih A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 188; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

38 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 189.

39 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 121.

(čemuž ale neodpovídají informace výše a rovněž údaj o vybavení kostela dvěma kalichy a třemi rouchy), nebo další z filiálních svatostánků v dnešních polských Dziewiętlicích, případně všechny tři, není možné rozhodnout. Zároveň se dozvídáme o farních příjmech ve výši 2 000 „těžkých marek“ (*marcas graves*), což dle J. Morra poukazovalo na bohatství farnosti a její dobré vedení i přes válečnou dobu.⁴⁰ Rovněž je těžké si představit takto vysoké příjmy v případě, že v hlavním sídle farnosti zůstalo před pouhými pěti lety pouze o něco málo více než deset obyvatel. K poklesu počtu obyvatel však skutečně došlo, v roce 1648 se počet sedláků snížil na 22.⁴¹

K nepřátelskému vpádu v roce 1642 zachytila podrobnější informace A. Drechslerová, ač bez udání zdroje. Obyvatelstvo vsi podle ní bylo natolik vyčerpáné, že již nebylo možné nic brát, patrně tím byly myšleny kontribuce pro císařské vojsko. Ochránit před švédským vojskem se podařilo dobytek z poplužního dvora jeho vyhnáním do hor, s výjimkou tří krav, které Švédové později ukořistili. Stejným způsobem byly údajně uchráněny ovce z obou místních ovčínů. Zatímco farář odebíral ze dvora zrno v počtu sedm korců, čtyři věrtele a dvě míry, tři místní mlynáři kvůli průchodu a ubytování „*přátel i nepřátel*“ nebyli schopni nic platit. Z celé vesnice, která měla odevzdat přes šest maldrů obilí (patrně zhruba 6 tisíc litrů), bylo možno sesbírat pouhou polovinu dávky. O dva roky později vesnici protáhla a načas se zde uložila císařská armáda, kvůli čemuž se neschopnost platit dávky ještě zvýšila.⁴²

Údaje o míře poškození Bernartic lze vyčíst ze zpráv z prvních let po uzavření vestfálského míru. Již v roce 1649 došlo k prodeji tzv. Horního statku, který o deset let dříve koupil, dle R. Zuberu s již zpusťnými poli, niský farář Šebestián z Rostoku (podle A. Drechslerové „Dr. Sebastian von Rodstock“). Pustých pět lánů s domem a dvorem za 1 200 tolarů odkoupil Vilém Ferdinand z Rottenbachu. Již následujícího roku však prosil o odpuštění či odklad v placení, neboť „*můj majetek o pěti lánech je v nynějších těžkých časech naložen nesnesitelnou daní /.../ Se zřetelem, že tyto majetky skrze dlouhé a těžké válečné období, nikoliv pouze budovy byly zcela zničeny a dobytek zruinován, ale rovněž pole zanedbaná a zpusťlá...*“ O tři roky později směřovala stejnou prosbu na biskupa rovněž jeho žena.⁴³

Ostatně celá vesnice již dva roky po skončení války prosila zeměpána o prominutí obilné dávky, „*jelikož císařská a švédská armáda, tím spíše všechna jiná vojska, která denně k nám přicházela, nikoliv pouze koně, dobytek, obilí a veškeré zásoby ukradla a vydrancovala, ale také všechny naše obydlí a domy rozbila a spálila a nás s manželkami a dětmi skrze ukrutná muka a bití příšerně pustým krajem nahé táhla stejně jako nerozumný dobytek...*“⁴⁴ Ať již bylo takové expresivní líčení bezvýhradně v souladu se skutečností

40 J. MORR, *Der österreichische Anteil*, s. 21.

41 Na základě účetních knih A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 190.

42 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 189; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

43 Dle dokumentu ve státním archivu ve Vratlavě A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 190; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

44 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 190.

či nikoliv, biskup vesnici na 20 let osvobodil od placení dávek. S podobně vystavenou prosbou, avšak bez známého výsledku, se obrátil na biskupa rovněž místní mlynář Hans Lukas.⁴⁵

Rozsah škod byl v Bernarticích zřejmě opravdu velký. V roce 1648 bylo z celkových obdělávaných 44 lánů úrokem zatíženo 26, ani jeden však nenesl zisk. Z 20 neobdělávaných lánů bylo pustých sedm a ze stejného počtu zahradnických pozemků zpustly tři.⁴⁶ O dva roky později ze zprávy hejtmána navíc vyplývá, že mnoho sedláků nechalo svá pole ležet ladem a své domy spadnout, přičemž nejsou schopni je znova postavit a nechťejí je ani prodat.⁴⁷ V roce 1653 měl být Merten Grütznér na tři týdny uvězněn za to, že neobhospodařoval své pole, a proto neplatil žádnou daň a nevykonával žádnou robotu. Obhajoval se tím, že o vše přišel při Wittenbergerově tažení v roce 1647.⁴⁸

Takto zachycenému stavu vesnice příliš neodpovídá stav farnosti, jak jej popsala vizitace v roce 1651. Kostel, kromě dřevěné střechy celý z kamene, zdobily podél stěn krásné sochy a obrazy, ve věži se nacházely tři zvony. Zatímco předchozí zpráva o 13 let dříve hovořila o jednom zničeném oltáři z celkových tří, nyní o jejich stavu nic nevíme, ani jeden z nich však neměl být vysvěcený. Zda tato informace prozrazuje poškození a znesvěcení rovněž dalších dvou oltářů během posledních 10 let války, není možné s jistotou říci, ostatní vybavení kostela neprozrazuje výrazné škody v liturgickém vybavení. Ciborium a ostatní svátosti byly pečlivě uschovány, křtitelnice byla sice nechráněná, ale v dobrém stavu. Farář disponoval dvěma kalichy, dvěma kasulemi, jednou albou, mosaznou monstrancí a šesti prapory. Špatné poválečné hospodaření farníků se však promítlo do dávek pět let zde sloužícímu faráři Bartelu Wunderovi, který místo 16 maldrů dostával pouze 18 korců žita a stejné množství sena.⁴⁹

Horní Heřmanice (něm. Ober Hermsdorf)

Obec, nacházející se mezi Vidnavou a Bernarticemi, dnes při samé hranici s Polskem (kde leží zbývající část tehdejší obce, tj. Jasienica Górna), zasáhly přímé dopady války začátkem 30. let. V roce 1634 vyslala obec prosbu, nakonec úspěšnou, o prominutí daní, neboť z důvodu tažení saské armády a posléze rovněž císařského vojska v roce 1632 došlo ke zruinování mnoha budov, jakož i biskupského komorního statku. Údajně až do takové míry, že ves ležela v naprostých troskách a nebylo možno obdělávat ani jednu brázdou pole, na střеше vyspravit ani šindel.⁵⁰ Výrazné poškození obce potvrzuje rovněž vizitační zpráva vzpomínutá výše u Bernartic, která hovoří o vyrabování heřmanického kostela. Dle R. Zuberu, jak je uvedeno výše u celkového přehledu, se zde v roce 1648 měla utábořit

45 Tamtéž.

46 Dle účetních knih A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 190.

47 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 191; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

48 Dle dokumentu ve státním archivu ve Vratislavi A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 191; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 193.

49 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 236; srov. J. MORR, *Der österreichische Anteil*, s. 22.

50 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 76, na základě niských zemských desek.

švédská Wittenbergerova armáda. Dalšímu poškození Heřmanic by skutečně odpovídal záznam o prosbě hejtmána Springsfelda z roku 1650 směrem k biskupovi o odpuštění daní a poskytnutí dřeva z důvodu, že obec trpí nejvyšší možnou chudobou (obyvatelé měli odmítnout cokoliv obdělávat a údajně tvrdili, že když nic nemají, nejde jim ani nic vzít). O tři roky později ležela více než polovina lánů biskupských sedláků pustá a neobdělaná.⁵¹ Zpráva z vizitace v roce 1651 je již oddělena od popisu farnosti v Bernarticích a potvrzuje neutěšený stav obce rovněž v případě církevního majetku. Budoucí biskup Rostock zde sice našel něco málo z liturgického vybavení, ale chrám svému účelu nesloužil. Kněz zde ostatně kvůli zlomyslnosti lidí záměrně ani nepobýval. Je připomenuto zdevastování a znesvěcení chrámu „nepřáteli“ a dosud neopravené dva oltáře.⁵²

Buková (něm. Buchsdorf)

Obec zůstala pravděpodobně, stejně jako severnější Bernartice, válkou až do přelomu 30. a 40. ušetřena. V roce 1630 odpovídá počet sedláků a lánů roku 1584 a rovněž prodejní částka šoltéství je naprosto srovnatelná v letech 1624 i 1636.⁵³ O čtyři roky později však, až na výjimku jednoho lánů, zůstaly neosety všechny pozemky včetně šoltéství, a obyvatelé obce měli před vojáky uprchnout.⁵⁴ Nejpozději v roce 1648 je Buková opět kompletně osídlená, nápadná je však výrazná proměna příjmení sedláků oproti roku 1630.⁵⁵ Šoltéství se nacházelo ve špatném stavu ještě v roce 1650, kdy je jeho stav popsán jako zruinovaný a opuštěný a jehož cena klesla z dřívějších 9 000 tolarů na pouhých 1 600.⁵⁶

Horní Hoštice (něm. Ober-Gostitz)

Dle A. Drechslerové byly Hoštice (po roce 1742 rozděleny hranicí na dvě samostatné vsi) těžce poškozeny válkou již od roku 1630. První konkrétní zmínky o škodách podává vizitační zpráva z roku 1638: kostel sv. Mikuláše (dnes v polské části) měl být vydrancován a poškozeny zůstaly rovněž tři oltáře, přičemž se zachránily pouze dva stříbrné kalichy. Podobně dopadl rovněž filiální kostel v dnešní polské Kamienici, kde vojáci ukradli kalichy a liturgické nádoby.⁵⁷ Rok nato mělo dojít k již zmíněné bitvě mezi Bílou Vodou a Javorníkem, tedy v blízkosti vesnice, a za další dva roky údajně zůstala opět vypleněna. Od roku 1643 přestal být obděláván Dolní statek, obhospodařován nebyl ani statek Horní, a ani jeden dvůr tak nebyl schopen odvádět žádné úroky a daně. K obnově Dolního statku došlo až v roce 1674, zatímco Horní stále ležel v ruinách.⁵⁸ Úroveň

51 Tamtéž, obojí na základě „Ortsakten“.

52 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 235.

53 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 201–202, na základě účetních knih, resp. niských zemských desek.

54 Tamtéž, na základě „Kriegs A.“

55 Tamtéž, na základě účetní knihy.

56 Tamtéž, na základě dokumentu ve státním archivu ve Vratislavi.

57 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 121–122.

58 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 223 odkazující patrně na Josef SCHNEIDER, *Geschichte der Stadt Patschkau*, Nisa 1643.

poškození vesnice lze postihnout rovněž na základě pustých polností. Z celkových 27 lánů plodila pouze polovina, a ještě hůře na tom zůstaly zahradnické pozemky, jichž z původních 23 zůstalo pouze sedm.⁵⁹ Farní kostel se však takto nelichotivému stavu patrně nepřibližoval. R. Zuber tvrdí na základě neznámého pramene, že kostel byl za války zničen a farář místo odebrání desátku musel sám hospodařit na poli. V roce 1651 byl chrám prý již opraven a nouzově se vystavěla dřevěná věž, ani jednu informaci však vizitční protokoly nijak explicitně neuvádějí. Dle nich existoval tři roky po válce kostel kamenný, s výjimkou podlahy a věže, a byl zároveň vyzdoben obrazy a malbami. Tři oltáře, dle přechozí zprávy poškozené, nebyly dosud vysvěcené. Ani výbava kostela se nenacházela v tristním stavu: tři zvony, osm praporů, tři kasule, jedna alba, dva stříbrné kalichy, jeden zlacený a mosazná monstrance. Na druhou stranu farnost disponovala pouhými 50 toлары. Jestliže si skutečně musel předchozí farář (v roce 1651 zde sloužil 17letý G. I. Sartoris) zajišťovat obživu vlastní prací, tři roky po konci války již dostával vedle dvou florénů a dvou kuřat 15 korců žita a stejné množství ovsa.⁶⁰

Bílá Voda (něm. Weißwasser)

Vesnice nejprve spadala k farnosti v Kamienici, následně k Hošticím, a nakonec k Hertwigswalde (dnes Doboszowice), dokud nedošlo k vybudování piaristické koleje a kostela v 1. pol. 18. století. V roce 1651 však vizitátor Bílou Vodu navštívil a podal biskupovi zprávu o stavu kostela. Co však víme o stavu vesnice v průběhu války? Z niských zemských desek zaznamenala A. Drechslerová výzvu niského dvorského sudího Daniela Petera Richtera, aby majitelé a věřitelé pustých statků neschopných platit úroky (kterých den ode dne kvůli zatížení kontribucemi přibývalo) oznámili, zda majetky obnoví, či nikoliv, jinak budou zabaveny a prodány. To se týkalo rovněž majitelů Hertwigswalde i Bílé Vody, které se od roku 1582 nalézaly v rukou rodiny Maltitzů. Pravděpodobně právě v důsledku válečných událostí se jejich majetky dostaly do takového stavu, že je v roce 1639 museli prodat niskému zemskému hejtmanovi Jiřímu Hoditzovi.⁶¹ Zatímco z vizitace farnosti v Hošticích v roce 1638 se o stavu samotného kostela v Bílé Vodě nic nedozvíme (můžeme se pouze analogicky bez jistoty domnívat, že mohl být snad podobně vydrancován jako svatostánky v Kamienici a Hošticích), v roce 1651 problémy kostela nesouvisely s proběhnutou válkou, ale s dřívějším požárem způsobeným bleskem. Situaci nepřidala ani nepřítomnost faráře, který dlel po druhé straně rozvodněné řeky Nisy. Tomu odpovídal v době vizitace stav kostela (oltář překrytý špinavou látkou, pavučiny aj.).⁶²

⁵⁹ Na základě účetních knih A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 191.

⁶⁰ *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 230.

⁶¹ A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 231–232; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 200.

⁶² *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 230–231; srov. J. MORR, *Der österreichische Anteil*, s. 27.

Stará Červená Voda (něm. Alt Rothwasser)

První polovina třicetileté války se patrně na obci nijak výrazně nepodepsala, jak mohou dokazovat několikrát proděje zdejších statků za poměrně vysoké částky.⁶³ To se však mění někdy v průběhu 30. let, neboť vizitační zpráva z roku 1638 již připomíná, že místní kostel byl vyrabován vojáky do té míry, že faráři zůstal k dispozici pouze jeden kalich a dva malé stříbrné kříže. Na druhou stranu vizitátor jinak shledal v kostele vše v pořádku. Překvapivá je rovněž informace o výnosu kostela, který činil 2 000 marek.⁶⁴ Mezi léty 1635 a 1645 byl válkou patrně ušetřen zdejší Dolní statek a „*Kalte Vorwerk zu Crosse*“, neboť jeho prodejní cena se mezitím zvedla z 2 250 tolarů na 2 500.⁶⁵ Zřejmě ani kostel po zbytek válečných let neutrpěl další škody, dle vizitační zprávy z roku 1651 byla ve špatném stavu pouze proděravělá dřevěná střecha. Mezi sledovanými vizitacemi prošel kostel novým vysvěcením, přičemž došlo ke změně patronace. Dříve byl zasvěcen Panně Marii, což odpovídalo rovněž existenci jejího obrazu, ke kterému směřovaly poutě. Ty ustaly před rokem 1638, snad v důsledku zničení obrazu během zmíněného vyrabování. Liturgické náčiní a další kostelní výbavu se mezitím podařilo znovu nahradit, nyní měl farář k dispozici dva kalichy (stříbrný a cínový), osm kasulí, dvě alba, šest praporů a jeden nový bez kříže, věž byla vybavena třemi zvony.⁶⁶

Zlaté Hory (něm. Zuckmantel, pol. Złote Góry)

Jedna z nejvýznamnějších regionálních obcí, náležející vratislavskému biskupství až od roku 1477, zůstala A. Drechslerovou patrně z těchto příčin a uchování starších pramenů jinde než ve Vratislavi opomenuta. Z tohoto důvodu se mnoho nedočteme ani v Zuberově syntéze, jež v případě období třicetileté války pouze spíše obecně a lakonicky uvádí průchody císařských i nepřátelských vojsk (konkrétně krátké zdržení Švédů v letech 1642 a 1646), které ale městu kromě finančních škod mnoho nezpůsobily. Paradoxně však v oddíle věnovaném Zlatým Horám neopakuje informaci z obecné kapitoly své syntézy, kde zmiňuje zmocnění se města v lednu 1627 Mansfeldem, navracejícím se z Uher do Slezska.⁶⁷ Generál se však ve skutečnosti již předchozího roku vydal do Benátek a již koncem listopadu zemřel. Obsadit město, podobně jako další moravská a slezská sídla, mohl Joachim Mitzlaff nebo jiný z velících důstojníků působících v dánských službách.⁶⁸ V prvních dvaceti letech války město patrně zůstalo bez výrazných škod. Rozhodně to lze říci o místním kostele, který se v roce 1638 těšil naprosto skvělému stavu. Hned v úvodu zprávy vizitátor vyzdvihuje nové varhany na chóru pořízené za 300 tolarů. Rovněž příjmy farnosti v podobě 1 300 tolarů prozrazují její dobré hospodaření

63 Dle niských zemských desek a dokumentů ve vratislavské státním archivu A. DRECHSLER, *Altvaterland II.*, s. 91.

64 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 120–121; srov. J. MORR, *Der österreichische Anteil*, s. 38.

65 Dle niských zemských desek A. DRECHSLER, *Altvaterland II.*, s. 91.

66 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 225.

67 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 126.

68 R. FUKALA, *Slezsko*, s. 110.

a celkový stav, který však vizitátor vzápětí ozřejmí – nebyl totiž jako jiné vyrabován.⁶⁹ Situace se nezměnila ani za dalších 13 let. Varhany opět zaujaly nového vizitátora mezi prvními a vzápětí se dočteme o čtyřech oltářích, nově pořízených, kvalitně provedených a náležitě vyzdobených. Úctyhodná je rovněž liturgická výbava značně převyšující ostatní svatostánky v regionu, kterou měl farář Martin Alois Berg, působící zde již 28 let, k dispozici (velká stříbrná monstrance v ceně 500 tolarů, čtyři zlacené stříbrné kalichy, měděný zlacený kalich a monstrance, čtyři menší nádoby s podnosy, stříbrná nádoba na svátost a dvě na olej, šest menších rouch, dvě štolý různých barev, 14 menších svícňů aj.). Vizitátor následně mimo jiné podrobně sleduje příjmy a poplatky farnosti a na závěr připojuje informaci o dříve fungujícím špitálu, který však město prodalo a zisk si ponechalo, aniž by jej vyčlenilo pro chudé, za což bylo vizitátorem, budoucím biskupem Rostockem, napomenuto. Zástupci města slíbili nápravu do příštího roku, což se mimochodem nejpozději do další vizitace v roce 1666 opravdu stalo.⁷⁰ Výše zmíněné tedy pravděpodobně opravňuje k závěru, že větším válečným škodám se město skutečně vyhnulo.

Jeseník (něm. Freiwaldau)

17. století je v případě Jeseníku, ležícího oproti níže a severněji situovaným obcím otevřeným do slezských rovin v příhodnější poloze, tradičně nazíráno jako jeho nejtemnější období. Třicetiletá válka se však na tom ve skutečnosti zřejmě podílela pouze částečně, mnohem větší stopy v kolektivní paměti obyvatel (a to dodnes) zanechaly procesy s domnělými čarodějnicemi, které od prvního zaznamenaného případu v roce 1622 v několika vlnách pokračovaly po zbytek století. Destrukci města v období mezi léty 1618 až 1648 nezpůsobila navíc válka, ale dva rozsáhlé požáry v letech 1625 a 1638.⁷¹ Druhý z ohňů stál zároveň za velice lakonickou zmínkou vizitátora, který městem pouze v rychlosti prošel a krátce zachytil škody.⁷² Do té doby můžeme ve městě uvažovat jen o vzdálených ohlasech válečných událostí, dotýkajících se obyvatel „pouze“ v zatížení kontribucemi.⁷³ K bližšímu kontaktu s válkou se město dostalo v roce 1627, kdy se k moravsko-slezské hranici směrem od Branné (Kolštejna) přibližovalo Valdštejnovo císařské vojsko. Jesenický lesmistr Merten Zimmermann dostal nařizeno, aby zdejší průsmyk hlídal z šance a zasekal horské stezky, k čemuž mělo být poraženo 2 220 kmenů.⁷⁴ Opatření, pokud k němu skutečně došlo, se však muselo ukázat jako neúčinné, neboť se dnes o průchodu Valdštejna od Lipníka přes Šumperk právě údolím řeky Branné a Bělé směrem na hornoslezské území nepochybuje.⁷⁵

⁶⁹ *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 95.

⁷⁰ Tamtéž, s. 213–214.

⁷¹ Bliže Jan PETRÁSEK, *Katastrofické požáry a povodně v Jeseníku*, in: XVII. svatováclavské setkání v Jeseníku. 750 let města Jeseník, Jeseník 2017, s. 17–22.

⁷² *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 119.

⁷³ R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 305.

⁷⁴ A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 83, bez udání pramene.

⁷⁵ Nejnověji Vít MIŠAGA, *Dánský vpád. Dva roky války ve Slezsku a na Moravě 1626–1627*, České Budějovice 2023, s. 171.

O tažení generálova vojska okolo města Jeseníku se navíc dochovaly dva pramenné záznamy. 2. března 1927 informoval kladský hejtman Adam Gottfried Berka z Dubé Ferdinanda III. o tom, že dle plukovníka Pechmanna nařídil „vévoda z Frýdlantu“ bavorskému generálovi von Pappenheimovi, blízcímu se od Enže, aby se vydal další cestou k biskupské Nise. Hejtman se při tom obával, že pokud král nezasáhne a nezajistí péči pro „generála jezdeckta“ Baltasara Maradase, jejich cesta k Nise přes Brannou a Jeseník bezpochyby zasáhne i jeho kladské hrabství.⁷⁶ Ze samotného Jeseníku 29. září psal Georg Ludwig von Sachsenwald do Nisy, že do města včerejšího dne dorazila generálova (myšlena pravděpodobně Valdštejnova) osobní kompanie a kompanie Chorvatů pod velením podplukovníka Ferenze od Olomouce, směřující k Nise a dále k Břehu, spolu s 150 koňmi. Plukovník Ferenz, dorazivší teprve dalšího dne, rovnou potlačil svévolné chování svých vojáků, přičemž některým připravil výprask, a nepožadoval nic jiného než ubytování přes noc.⁷⁷

Z roku 1630 disponujeme hlášením jesenického hejtmána Mikusche, který žádá dodávku obilí z Nisy, které by mohlo být prodáno obyvatelům města, neboť biskupský statek ani samotní lidé již nedisponovali žádnými zásobami a mlýny neměly co mlít. Z toho důvodu byly vybírány pouze malé dávky, ale tvrdými donucovacími prostředky.⁷⁸

K další situaci ve 30. letech se nedostává informací, až v roce 1641 byla údajně vyslána žádost všech poddaných Jesenicka a Javornicka k obnovení starých robotních povinností a zmírnění kontribucí. V následujících dvou letech měl ustát v celém panství jakýkoliv obchod a prodeje majetku. V roce 1646 dostal jesenický hejtman příkaz postavit do pohotovosti 60 dobře odhodlaných mužů k obraně před příchodem nepřítele.⁷⁹ Šlo o stejný počet ozbrojenců jako roku 1639, kdy se měli vojáci vydat na pomoc obsazenému žulovskému hradu (viz níže v části o Žulové). Zvěsti o blízcím se švédském vojsku se mohly naplnit alespoň částečně, jak dokládá v úvodu studie zmíněný nápis na kamenném kříži jesenického kata. Zda šlo pouze o několik zbloudilých jedinců hledajících kořist na samém okraji města (dle nálezu kříže), nebo zde skutečně došlo k rozsáhlejšímu průniku s cílem dobýt místní tvrz, není možné vzhledem k mlčení dalších pramenů s jistotou říci.

V samém závěru války muselo ještě panství poskytnout 20 korečů ovsu do Nisy pro přicházející rejтары. Zároveň obyvatelé města vznesli prosbu, zda by v případě nového průchodu císařského vojska mohl být proviant obstarán někde jinde a ušetřena jejich dávka obilí pro Nisu. Ještě dlouho po podepsání vestfálského míru, v letech 1650 až 1654, muselo město zajistit kvartýr a zaopatření pro šest vojáků a dva desátníky z Hemmergischova regimentu.⁸⁰ A to i přesto, že již roku 1650 obyvatelé města prosili o snížení kontribucí, neboť byli skrze válku, drancování a požáry natolik vyčerpaní a z mnoho pustých stavení

76 *Acta Publica, Bd. VI.*, ed. J. KREBS, Breslau 1885, s. 296.

77 Tamtéž, s. 109.

78 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 83, bez udání pramene.

79 Tamtéž, s. 84, vše bez udání pramene.

80 Tamtéž, s. 84, bez udání pramene.

ani nebylo možné platit.⁸¹ Navzdory deklarované nepříznivé finanční situaci obyvatel města se povedlo dle vizitačního protokolu obnovit vyhořelý farní kostel. Jak však vizitátor později dodává, stalo se tak formou půjčky od města Nisy v hodnotě 300 tolarů.⁸²

Dolní Lipová, dnes Lipová-lázně (něm. Lindewiese)

Stejně jako v případě průchodu Valdštejnova vojska údolím Staříče a Bělé v roce 1627 nic bližšího nevíme ani v případě Dolní Lipové, ležící západně od Jeseníku. Ostatně žádné jiné přímé pramenné doklady související s válkou nejsou známy. Pouze nepřímo můžeme o důsledcích konfliktu uvažovat ze dvou poněkud protichůdných záznamů. Na jedné straně porovnání počtu sedláků v letech 1585 a 1646 vykazuje jejich mírný vzrůst (z 57 na 62), dvojnásobně však stoupl jejich daňové zatížení (z 15 na 30 krejcarů). Ačkoliv lze tuto skutečnost připsat růstu požadavků na poddané v souvislosti s výdaji na válku, výrazný pokles prodejní ceny šoltéství mezi léty 1614 a 1648, kdy jeho cena poklesla z 2 500 na 750 těžkých marek, dává snad tušit jisté přímé poškození majetků šoltéství a tím snad i dalších částí obce.⁸³

Domašov, Adolfovice, Bukovice (něm. Thomasdorf, Adelsdorf, Buchelsdorf)

Přesuneme-li pozornost na jih od Jeseníku, kudy údolím Bělé a přes Červenohorské sedlo prochází další stezka spojující Moravu se Slezskem (na rozdíl od Ramzovského sedla v minulosti nepříliš využívána), shledáme, že zdejší obce snad nevyšly z válečných let natolik poškozeny, přinejmenším v porovnání se severnějšími oblastmi regionu. Naopak lze zaznamenat dokonce jejich rozšiřování. V Domašově stoupl počet sedláků ze 43 v roce 1585 na 57 v roce 1646, stejně jako v Lipové se však dvojnásobně zvýšilo daňové zatížení.⁸⁴ V Adolfovicích ve stejných letech zůstal počet obyvatel takřka totožný,⁸⁵ na druhou stranu o čtvrtinu klesla hodnota šoltéství mezi léty 1629 a 1651.⁸⁶ Podobný stav bychom našli rovněž v Bukovicích v těsném sousedství Jeseníku, kde ve stejných letech jako výše zůstal počet osadníků téměř nezměněn, resp. stoupl o jednoho sedláka.⁸⁷ Obce při povodí řeky Bělé jižně od Jeseníku tak snad můžeme zřejmě považovat za jedny z nejméně postižených válečnými událostmi v celém regionu, což by odpovídalo jejich vzdálené poloze od severnějších rovin a vyšší poloze, chránící jej horstvem ze tří stran.

81 Tamtéž, s. 82 dle dokumentu ve vřatislavském státním archivu.

82 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 226–227.

83 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 118–119, 123.

84 Tamtéž, s. 112–113 na základě účetních knih.

85 Tamtéž, s. 107, na základě účetních knih.

86 Tamtéž, bez udání pramene. Přesto R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 118 si neodpustil uvodit pasáž o čarodějnických procesech: „*Oddech po hrůzách třicetileté války netrval ve vsi dlouho...*“

87 A. DRECHSLER, *Altwaterland I*, s. 97, na základě účetních knih.

Česká Ves (něm. Böhmischdorf)

Severní předpolí Jeseníku zůstalo patrně rovněž uchráněno před většími důsledky války. Lze tak alespoň opět usuzovat z počtu usedlostí v letech 1584 a 1646, který zůstal naprosto nezměněn.⁸⁸ Zcela nedotčena válkou však obec rozhodně nebyla, jak dokládá žádost českoveského šoltýse Hanse Schrotta u biskupa ve věci nezaplacené kupní částky (z prodeje v roce 1646) z důvodu poškození majetků šoltéství v průběhu války.⁸⁹

Písečná (něm. Sandhübel)

Rovněž severněji položená Písečná nedoznala takřka žádných změn na počtu sedláků ve výše podaných letech (kolem 40).⁹⁰ Jiné pramenné záznamy dotýkající se obce však nejsou známy.

Hradec-Nová Ves (něm. Gröditz-Neudorf)

V níže položených obcích dále po proudu Bělé se situace během dlouhotrvajícího konfliktu mohla od svých jižnějších sousedů lišit. V případě obce Hradec, resp. místního statku, lze vysledovat mezi léty 1613 a 1654 snížení stavu některých hospodářských položek. Výrazně poklesl počet skotu, ze zhruba 40 kusů na pouhé dvě krávy a 11 telat (u dalšího zvířectva chybí srovnání s rokem 1613, později však disponoval statek rovněž čtyřmi koňmi, devíti slepicemi a kohoutem) a značně se snížil počet úlů, z 29 na šest. Na druhou stranu snad v obci v pozdější době přibyl dědičný krčmář a mlynář, dříve se o jejich usazení v Hradci nedočteme.⁹¹ Zda uvedený výčet lze klasifikovat jako výrazné škody způsobené pouze samotnou válkou, jak uvádí R. Zuber, nelze s jistotou tvrdit.⁹²

Široký Brod (něm. Breitenfurt)

Ani v této obci, položené při řece Bělé mezi Písečnou a Mikulovicemi, nedošlo k snížení počtu sedláků mezi léty 1584 a 1646, naopak pět nových osadníků do Širokého Brodu přibýlo.⁹³ Výrazně však poklesla prodejní cena šoltéství s příslušenstvím: zatímco v roce 1621 se prodej realizoval za 1 650 marek, v roce 1647 byl opět prodán, tentokrát pouze za 512 těžkých marek.⁹⁴

⁸⁸ Tamtéž, s. 154–156. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 230 k výčtu připojuje ještě vzrůst počtu zahradnických míst na 21 v roce 1646, A. Drechsler však pro rok 1584 žádné neuvádí a není jisté, zda šlo o opomenutí, nemožnost vyčíst údaj (patrně) z účetních knih nebo zda skutečně, avšak nepravděpodobně, žádní zahradníci v té době v České Vsi nebyli.

⁸⁹ A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 153.

⁹⁰ Tamtéž, s. 137, na základě účetních knih.

⁹¹ Tamtéž, s. 148, na základě niských zemských desek.

⁹² R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 275.

⁹³ A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 144–146, na základě účetních knih.

⁹⁴ Tamtéž, s. 142, na základě pozemkových knih.

Mikulovice (něm. Niklasdorf)

Dosavadní historiografie pouze obecně shrnuje následky třicetileté války v obci. Mikulovice měly těžce trpět průchody vojáků a jejich kvartýrováním, statek se ocitl v ruinách, kostel byl zplundrován a znesvěcen a sedláci utiskováni.⁹⁵ Pramenného zachycení těchto událostí se však nedostává, s výjimkou žádosti Mertena Schmieda z roku 1640 o obnovení starších privilegií, o které z důvodu „*násilí a plenění*“ přišel.⁹⁶ Pouze nepřímo lze usuzovat o poškození zdejšího kostela, náležejícího do ondřejovické farnosti. V roce 1650 žádal mikulovický kaplan Mathias König o 600 kop šindelů pro nutnou opravu kostela.⁹⁷ Zda byla jeho střecha v dezolátním stavu následkem války, není možné říci. Kaplanovi bylo patrně vyhověno a již následující roku vizitátor žádné nedostatky neshledal. Informace o nedávném znovuvysvěcení lze však pravděpodobně dát do souvislosti s přechozím dlouholetým konfliktem. Provoz kostela se podle všeho zdařilo patrně rychle uvést do pořádku, neboť vizitátor zaznamenal běžné a dostačující vybavení: stříbrný a pozlacený kalich, tři mešní roucha, dvě alby, šest praporů a tři zvony.⁹⁸

Supíkovice (něm. Saubsdorf)

Na rozdíl od jižněji ležících obcí se v případě Supíkovic ozvěny války již odrážejí v pramenném materiálu. Pro rok 1638 máme doloženou žádost majitele zdejšího statku Borkendorfa, který žádá knížete-biskupa o zachování staršího (a tedy menšího) vyměření daňové zátěže, přičemž se odvolává na těžké a nebezpečné válečné časy.⁹⁹ Ve špatném stavu se v roce 1651 nacházel rovněž místní kostel, přiřazený k Velkým Kuněticím. Zvnějšku byl kostel patrně, dle vizitační zprávy, v pořádku. Vnitřní vybavení však bylo poněkud v tristním stavu. Nacházely se zde sice tři kamenné oltáře, avšak bez jakýchkoliv obrazů a navíc poškozené, nebyla k dispozici žádná křtitelnice a ani žádné liturgické vybavení.¹⁰⁰

Velké Kunětice (něm. Gross-Kunzendorf)

Ještě severněji položené Velké Kunětice, dnes při samé hranici s Polskem a navazující již přímo na slezské roviny, vyšly z války prokazatelně silně poškozené. V niských zemských deskách se pro rok 1631 dochovala zpráva o vysokém zadlužení Mathese Wolfa, který kvůli „*těžkým časům a průchodem vojsk*“ musel odstoupit svůj majetek věřitelům. Ti jej prodali niskému písaři Peteru Richterovi za 800 tolarů, pozemky však byly pusté a prázdné, stodola, ovčín a další budovy zanikly, pole zůstávala neosetá, rybníky zanedbané a nejlepší kusy dřeva prodané. Na závěr je vše pregnantně shrnuto: „*je to pustina*“.¹⁰¹ O sedm let později si nový majitel statku stěžoval, že kvůli nebezpečným časům vesnice a pozemky zůstaly pusté

95 Tamtéž, *Altwaterland I.*, s. 33.

96 Dle zápisu v niských zemských deskách A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 33.

97 Dle dokumentu ve státním archivu ve Vratislavi A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 33.

98 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 215.

99 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 135, bez uvedení zdroje.

100 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 225.

101 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 119, na základě niských zemských desek.

a prázdné, lidé uprchli, o hospodářství se nepečovalo. Vyjmenovává zároveň své vynaložené prostředky, aby mohla ves vůbec fungovat, např. na nákup sena, neboť louky byly zanedbané a pásala se na nich divoká prasata. Bylo nutné znovu vystavět Horní mlýn, stáje, kůlnu, chlévy či nakoupit povozy a pluhy. Vše prý bylo od vojáků zničeno.¹⁰² Po Richterově smrti v roce 1641 koupil tyto majetky Matheus von Forgas. Přestože jejich hodnota vzrostla oproti roku 1631 z 800 tolarů na 3 600, k nabytí došlo i přes skutečnost, že pozemky ležely po zemské cestě využívané pro pochody vojsk a kvartýrování. Zároveň zde byly jak knížecí, tak poddanské statky zruinovány, a tento majetek bylo údajně těžké v takových časech vůbec udržet.¹⁰³

Neutěšený stav obce potvrzuje rovněž vizitace z roku 1638. Při nepřátelském vpádu byl vyloupen celý inventář kostela a farář Johann Windisch po dva roky pobýval v exilu. Od té doby se podařilo zajistit pro chod farnosti alespoň tři stříbrné kalichy. Zpráva rovněž zmiňuje podobné drancování v okolí, byť nijak konkrétně.¹⁰⁴ V průběhu následujících 13 let se podařilo farnost uvést již do dobrého stavu a spíše než důsledky války ji poškozoval spor dvou místních šlechticů o patronátní právo nad kostelem. Kamenný chrám s věží o třech zvonech v sobě skrýval tři vkusně zhotovené oltáře a byl poměrně slušně opatřen liturgickou výbavou, co do počtu a kvality se řadil k nejlépe vybaveným v regionu. Rovněž příjmy a dávky farnosti, široce popsány vizitátorem, nedávají tušit těžkostem, kterým by museli místní církevní představitelé čelit.¹⁰⁵

Vidnava (něm. Weidenau)

Obec, ležící již daleko mimo horské pásmo regionu a zasahující do slezských rovin, se přirozeně musela dostat do kontaktu s válkou více než horské oblasti Jesenicka. Vidnava s okolím nadto měla dle R. Zuberu na přelomu 16. a 17. století projít opakovanou epidemií neštovic, která si mezi léty 1591 až 1618 vybírala ročně na 100 až 250 obětí, zejména děti.¹⁰⁶ Podobně se u něj dočteme o ležení císařského vojska u obce v roce 1626, pro které navíc muselo obyvatelstvo složit 7 500 tolarů.¹⁰⁷ Tento lakonický údaj se podařilo pramenně zachytit v *Acta Publica* a blíže rozvést. Za období od srpna 1626 do stejného měsíce v následujícím roce zaplatilo město 5834 tolarů, konkrétně plukovníkovi Mörderovi a jeho vyšším důstojníkům, hraběti Hardeggovi, který zde byl se svými lidmi po pět týdnů v ležení, a za kontribuce pro „Breunersche Regiment“ a „Dohnasche Soldatesca“. Pro potřeby plukovníka Mördera navíc Vidnava spolu se Starou Červenou Vodou uhradila dalších 2 080 tolarů.¹⁰⁸

102 Tamtéž, s. 114, na základě niských zemských desek.

103 Tamtéž, s. 115, na základě niských zemských desek.

104 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 118–119.

105 Tamtéž, s. 224–225.

106 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 428. Údaj ani pramenné zachycení jinde nepotvrzeno. Ponechme stranou rovněž přespříliš značný úbytek obyvatelstva, které by tak kleslo v průběhu 27 let o 2 700 až 6 750 lidí.

107 Tamtéž.

108 *Acta Publica*, Bd. VI, s. 312.

R. Zuber dále tvrdí, že mnozí obyvatelé města buď uprchli, nebo se přidali k vojákům a do roku 1630 ve Vidnavě zelo prázdnotou na 64 domů. Na základě matričních záznamů Zuber usuzuje, že někteří měšťané byli vojáky zavražděni nebo naopak v sebeobraně vojáky zastřelili.¹⁰⁹ Pokud byla situace ve Vidnavě skutečně taková, nelze ji pravděpodobně připisat pouze zmíněnému ležení císařského vojska v roce 1626, ale spíše událostem v následujících letech při pronásledování Mansfeldovy armády v době jeho tažení Slezskem, kdy máme doložený pohyb Valdštejnova vojska skrze Nisu do Prudniku,¹¹⁰ tedy poměrně blízko Vidnavy.

Požár města v roce 1632 vypukl v době, kdy měl celý kraj trpět neustálými průchody a kvartýrováním vojska. Následujícího roku byli ve městě verbováni vojáci pro Valdštejnovu vojsko, které vedl svobodný pán z Promnitz.¹¹¹ Neutěšený stav města částečně potvrzuje rovněž vizitace z roku 1638. Zatímco filiální kostel ve Wiesau (dnes polská Łąka hned za hraniční čarou) byl zcela vydrancován (až do té míry, že se zde nemohly konat žádné obřady), vidnavský kostel se nacházel v podstatně lepším stavu. To se však nedalo říci o finančním zajištění obyvatel, od kterých farář Laurentius Heinrich nebyl schopen vybrat poplatky. Jak v samém závěru vizitátor naznačil, viníkem byla pouze vysoká míra tehdejší bídy.¹¹²

Následující informace o stavu obce v posledních letech války vysvítají z žádosti obyvatel Vidnavy z roku 1651 o odpuštění daní. Z ní lze vyčíst, že měšťané museli zpustošené město roku 1642 nějaký čas nechat zcela opuštěné a umožnit Švédům jej vydrancovat. V letech 1645 a 1646 opět Švédi, jakož i „naše vlastní vojsko z různých regimentů“, vše zruinovali a vyrabovali, domy zbourali a vypálili až do té míry, že téměř dva roky v nich nebylo možné přebývat. Proto žádali o odpuštění daní, výslovně však pouze za roky 1647 a 1648.¹¹³ Rudolf Zuber podává události ze 40. let poněkud jinak. Shoduje se s líčením švédského tažení v roce 1642, opětovně však datuje jejich příchod do města až do května roku 1647. Následujícího roku, již v lednu, měli do Vidnavy vpadnout švédští rejtaři z Krnova, kteří uloupili ve městě a okolí to, co ještě vůbec zbylo. Na závěr Zuber zmiňuje rovněž průchody vojsk obou nepřátelených stran ještě po uzavření vestfálského míru.¹¹⁴ Ať již k devastaci města došlo v jakoukoliv dobu, patrně se v poměrně rychlém čase znovu úspěšně postavilo na nohy, pro což by mohla svědčit jak výše zmíněná žádost o odpuštění pouze dvouletých dluhů, tak rovněž vizitační zpráva z roku 1651. Vizitátor Rostock nezaznamenal, že by kostel utrpěl nějaké škody, naopak byl vkusně zařízen a vyzdoben malbami a obrazy. Vnitřní a liturgické vybavení bylo na tuto

109 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 428. Jediná dochovaná úmrtní matrika pro sledované území zahrnuje léta 1591 až 1688 a neobsahuje údaje o způsobu smrti. Počet zemřelých v letech 1626 až 1630 nijak výrazně nepřekračuje počty v předchozích letech, viz ZA Opava, Sbirka matrik Severomoravského kraje, 1591–1688, inv. č. 3500.

110 V. MIŠAGA, *Dánský vpád*, s. 94 (mapa).

111 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 28, na základě blíže neurčeného dokumentu (Ortsakten).

112 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 120.

113 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 29, na základě dokumentu ve státním archivu ve Vratislavi.

114 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 428.

dobu, srovnáme-li s ostatními chrámy v regionu, poměrně bohatě zařízeno. Rovněž pečlivě popsal všechny rozsáhlé příjmy kostela a jeho příslušníků a zmínil rovněž existenci špitálního zařízení. Lze však rovněž nalézt krátkou zmínku o domech ve městě, které byly zničeny vojáky, avšak pouze v počtu tří.¹¹⁵

Fojtova Kraš, Malá Kraš, Velká Kraš, Hukovice, Kobylá nad Vidnávkou (něm. Voigts-Krosse, Klein-Krosse, Groß-Krosse, Haugsdorf, Jungferndorf)

Menší obce ležící západně od Vidnavy, dnes tvořící takřka jeden spojený táhlý celek, patrně sdílely podobné osudy. Fojtova Kraš nevykazuje – alespoň na základě srovnání počtu lánů a sedláků v letech 1580 a 1665 – žádné výrazné změny, porovnáním jmen majitelů hospodářství však lze dojít k závěru, že se obyvatelstvo obce podstatně proměnilo.¹¹⁶ V sousední Malé Kraši přináší vizitace otmuchovského vikpildu (tj. nižšího územního správního celku) z roku 1665 konkrétnější popis škod. Místní šoltéství zpustlo a všechny budovy se rozpadly (nebo alespoň nebyly funkční), stejně tak jako krčma patřící šoltéství. Podobně jako u Fojtovy Kraše zde mezi oběma vizitacemi došlo k takřka k celkové proměně jmen osadníků.¹¹⁷ Dodejme rovněž Zuberovu informaci, kterou se nepodařilo ověřit na jiných místech, o ukončení placení desátku vidnavskému farnímu kostelu místními obyvateli kvůli velké bídě.¹¹⁸ Ve Velké Kraši mělo dle R. Zubera ke zpustnutí vsi dojít v roce 1633 v souvislosti s řáděním polských vojáků v okolí Vidnavy, ačkoliv tato skutečnost není v části věnované samotné obci nijak rozvedena, natož znova připomenuta.¹¹⁹ Z výše zmíněných vizitací vikpildu pro rok 1665 ale disponujeme informací o zpustnutí zdejšího mlýna, který měl ležet celých 32 let ladem, tedy právě od roku 1633.¹²⁰ Podobně lze porovnat stav v obou obdobích v sousedních Hukovicích, kde klesl počet selských statků ze 14 na 11. Důsledky války byly viditelné rovněž na šoltéství a jeho příslušenství, jehož cena spadla ze 710 tolarů v roce 1635, kdy již bylo pusté a prázdné, na 600 tolarů v roce 1649. Stopy válečného řádění na něm měly být patry ještě o dalších 13 let později, kdy stále nebyla obnovena obytná stavení, stodola, ovčín, sýpky a ani mlýn.¹²¹ A konečně Kobylá nad Vidnávkou, pro kterou lze využít pouze srovnání obou vizitací, ze kterých sice nevyplývá takřka žádná změna co do obdělávaných pozemků a počtu osadníků, i zde ale došlo na základě srovnání jejich jmen k takřka naprosté proměně obyvatelstva.¹²²

115 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 236–237.

116 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 47–49, na základě vizitací otmuchovského vikpildu.

117 Tamtéž, s. 34–35.

118 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 331.

119 Tamtéž, s. 414. Zuber rovněž usuzuje na základě nízkého počtu narozených a zemřelých, že většina obyvatelstva našla útočiště v horách.

120 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 43–44.

121 Tamtéž, s. 52–53, 55, na základě nízkých zemských desek; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 278.

122 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 60–61; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 323.

Žulová (něm. Friedberg)

Obcí, v jejímž středu se tyčil původně středověký hrad Frýdberk, prošlo dle účetních knih během roku 1634 nejprve císařské vojsko, které si vynutilo dodávky píce pro koně. Během letnic pak byl údajně obyvatelům Žulové zabrán dobytek. V účetních knihách byl dle A. Drechslerové zároveň shromážděn seznam poselstev z obce, který obsahoval informace o vpádu Chorvatů, o zmocnění se statku jednotkou „Lothersamsche“, o vypátrání dobytka zabraného vojáky, o zajištění tzv. Salva Guardia pro místní statek, a rovněž se seznamem zdejších pustých statků.¹²³ Dobytí žulovského hradu švédským vojskem spolu s Poláky a Němci, o kterém historiografie nepochybuje, podává A. Drechslerová, podobně jako v javornickém případě na základě jakéhosi „Zeitschrift“, následovně: hrad byl obsazen pouze několika jezdci, a tak se jeseničský hejtman Heinrich von Obergk pokusil se šedesátkou dobře vyzbrojených městských střelců a dragounů Frýdberk osvobodit. Takřka úspěšně, dokonce se mu podařilo zneškodnit velitele a několik knechtů. Zbytek zatlačili jeseničtí až do věže, Švédům však přišla pomoc posádky z dobytého Javorníku a Obergk se musel se svými vojáky stáhnout. Po zvěsti o osvobození Otmuchova a Pačkova císařským vojskem 10. července odtáhli raději Švédové k Landeku (dnes polský Łądek-Zdrój). Při odchodu ale zanechali na hradě hořící doutnáky k sudům s prachem, což následně způsobilo výbuch a vyhoření pevnosti.¹²⁴ Ze zprávy hejtmána Adama Ernsta z roku 1650 vyplývá, že hrad utrpěl natolik, že zbyly pouze holé zdi.¹²⁵ V roce 1642 se Švédové objevili v okolí opět (více v části o Skorošicích). Účetní knihy za další dva roky zaznamenaly rozsah škod v obci: zpustlé fojtství, pět vyhořelých stavení v horní části města, v dolní části pouze jedno spolu s jedním pustým zahradnickým místem.¹²⁶

Vápenná (něm. Setzdorf)

Vápenná, pouhých několik set metrů jižním směrem vzdálená od Žulové, musela pravděpodobně sdílet za konfliktu podobné osudy jako její severní soused. Stopy v pramenech však obsahují z tohoto období pouze několikaletý spor ve věci žádosti místního šoltýse Balzera Scheitheuera o odpuštění dluhů, které narostly z důvodu plundrování, zničenému statku a díky kontribucím.¹²⁷

Skorošice (něm. Gurschdorf)

Minimálně do roku 1630 se válka vsi pravděpodobně příliš nedotkla. Srovnáme-li počty sedláků v letech 1584 a 1630, dojdeme takřka k podobnému počtu, bylo však osíváno o 22 maldrů méně.¹²⁸ To by zhruba odpovídalo pouhým necelým sedmi lánům, což při

123 A. DRECHSLER, *Altwaterland II*, s. 169.

124 Tamtéž, s. 170.

125 Tamtéž, na základě „Domän. A. St. A.“

126 Tamtéž.

127 Tamtéž, s. 199, bez uvedení zdroje.

128 A. DRECHSLER, *Altwaterland I*, s. 180 a 183–184 na základě účetních knih a neuvedeného pramene.

jejich celkovém počtu 37 (v roce 1584, v roce 1644 ještě o půllán více) nepředstavovalo výrazný pokles obdělávané půdy. Dle R. Zuberu k tomu došlo důsledkem útěku poddaných před velkými břemeny.¹²⁹ Javornický archivář připomíná k roku 1633 rovněž již zmíněnou morovou ránu, o jejím rozsahu však nic bližšího neudává. Nejpozději k roku 1638 disponujeme zprávou z vizitačních protokolů o jistém přepadu obce polskými vojáky, kteří odcizili z kostela dva kalichy. Nejen, že si v relativně krátkém čase (A. Drechslerová datuje vpád do roku 1636)¹³⁰ mohla farnost dovolit nahradit je novými, ale k většímu poškození kostela vyjma krádeže pravděpodobně nedošlo, neboť vizitátor zmiňuje rovněž krásnou malovanou výzdobu svatostánku.¹³¹ V roce 1642 měla vesnice co dočínění se švédským vojskem, jehož vniknutí na území obce lze doložit na žádosti majitelů pozemků na tzv. Hüttengute (bývalá sklářská huť, od roku 1577 rozparcelovaná na 13 dílů) z roku 1645 o snížení daňového zatížení. Za švédského vpádu měly pozemky lehnout popelem a během následujících tří let se je nepodařilo obnovit. Zůstala dlužná částka, která se vzrůstajícími kontribucemi stále navyšovala, a prostředků se nedostávalo.¹³² Krátce po skončení války, v roce 1650, se začaly množit prosby, např. Goerga Reinelda, který již 10 let nebyl schopen nic zaplatit, stejně tak zdejšího krčmáře, jenž za krčmu, pole a dům rovněž dlouhou dobu nezaplatil.¹³³ Zdá se však, že pohromy války se naopak vyhnuly církevním statkům. Vizitace z roku 1651 opět připomněla krásné malby a obrazy a vůbec neshledala na svatostánku žádné nedostatky. Zdejší farář, působilý zde již od roku 1624, měl k dispozici pozlacený stříbrný kalich, mosaznou monstranci, pět mešních rouch, dvě alby, dvě superpelice, čtyři zvony a dosti vysoký počet praporů (dvanáct).¹³⁴

Petrovice (něm. Petersdorf)

Nedaleko Skorošic výše položené Petrovice minimálně do roku 1635 zvětšily svou plochu, neboť zde v průběhu 35 let došlo k rozšíření o dva a půl obdělávaného lánu a tím i k alespoň menšímu nárůstu počtu obyvatel.¹³⁵ Zda k tomu došlo během válečných let, nebo dříve, není možné říci. Stejně tak je nutné pouze do roviny spekulací zařadit Zuberův závěr, že se tak stalo důsledkem záměrného uchylování poddaných do nepřístupných vesnic. Pochybovat lze rovněž o jeho rovnítku mezi dvěma zpustlými lány v roce 1644 a válečnými událostí, absence dobových zpráv ale nedovoluje vyvozovat žádné závěry.¹³⁶

129 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 367.

130 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 184; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 367: „... a v roce 1636 opět přepadli ves polští vojáci, kteří ji vyloupili.“

131 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 121.

132 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 182 na základě dokumentu ve vatislavském státním archivu. Výsledek prosby není znám, dle R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 367 se však „marně snažil“.

133 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 183 na základě dokumentu ve vatislavském státním archivu.

134 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 227–228.

135 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 194 na základě účetních knih.

136 A. DRECHSLER, *Altwaterland I.*, s. 194, bez uvedení zdroje; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 358.

Vlčice (něm. Wildschütz)

Vlčice v roce 1582 směnil Sigfried z Promnitz, synovec biskupa Baltazara, s Albertem Maltitzem, v jehož rodě byly poté dvě stě let drženy jako léno. Do roku 1678 byly zároveň přifařeny ke Skorošicím. Albrechtův syn Jan Jindřich Maltitz, otmuchovský hejtmán, začal v roce 1600 stavět kamenný kostel, který (jak v roce 1638 připomíná samotný vizitátor) měl krásnější podobu než mateřský farní kostel. Z této vizitaci neexistuje žádná zmínka o jakémkoliv poškození chrámu, naopak je vše shledáno naprosto v pořádku a následující kontrola stavu v roce 1651, již v samostatném a rozsáhlejším textu, podobný stav potvrzuje. Pochybnostem o tom, že svatostánek válkou dotčen nebyl, by sice mohl napovídát údaj o třech nevysvěcených oltářích, nicméně za poměrně krátkou dobu existence kamenného kostela k němu nemuselo nutně v přechozím období vůbec dojít a válečné období mohlo tento stav prodlužovat. Vybavení kostela odpovídá stavu okolních svatostánků (tři mešní roucha, z toho navíc dvě úplně nová, dvě alba, dvě superpelice, pozlacený stříbrný kalich, mosazná monstrance). Místní církev si nadto mohla dovolit vést při kostele špitál, založený a financovaný Maltitzem, a zajišťovaný dvěma správci. Vykazovaný majetek, 400 tolarů, představoval ve sledovaném období v kraji nejvyšší sumu (při další vizitaci v roce 1666 větší částkou disponovala pouze Vidnava).¹³⁷ Lenní pán Vlčic ale nepřispíval dostatečnou částkou na zdejší chovance (pouhými dvěma českými groši, byť se zavázal o nápravu, což nakonec nesplnil), a tak špitál ve svých zdech poskytoval útočiště pouze čtyřem osobám, což nepřestavuje vysoké číslo, navíc v kontextu potenciálních válečných běd.¹³⁸

Poloha vesnice na půli cesty mezi Žulovou a Javorníkem by přirozeně kontakt s procházejícími vojsky měla předpokládat, potvrzení v pramenech se však příliš nedostává. Pouze nepřímo lze uvažovat o větším daňovém a robotním zatížení obyvatel obce. V roce 1638 měl prý Jan Jindřich Maltitz se svými poddanými jisté neshody ohledně robotní povinnosti, jež v roce 1654 vyústily v rozepru, které vyřešil až biskup.¹³⁹ Zuber tyto skutečnosti, patrně s notnou dávkou imaginace, spojil s útekem některých poddaných (v souvislosti s nesnesitelnými břemeny způsobenými válkou), čímž mělo dojít ke zvýšení robotních povinností zbylých obyvatel.¹⁴⁰ K závěru války, pro rok 1645, však existuje, resp. existoval v nízkých zemských deskách záznam, z něhož lze usuzovat alespoň o průchodu (dle Zuberova císařského) vojska skrze vesnici. Došlo totiž k výsledku místní dívky, která měla být zneužita vojáky, přičemž se nepodařilo zjistit, ze kterého konkrétního pluku pocházeli („*Hardenbergische oder Sordatzkische*“).¹⁴¹ Dochovaný záznam excessu a snaha o jeho vyšetření neodpovídá laickým představám o naprostém a všeobecném svévolném chování vojáků, které by bylo místní vrchností, jurisdikcí a vojenským velením vždy nutně tolerováno či ignorováno.

137 Blíže Jan PETRÁSEK, *Vizitační protokoly jako pramen k nejstarším dějinám sociální a zdravotní péče na Jesenicku*, Jesenicko: vlastivědný sborník 24, 2023, s. 147–151.

138 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 228.

139 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 9–10 na základě nízkých zemských desek.

140 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 441.

141 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 9; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 441.

Nové Vilémovice (něm. Neu-Wilmsdorf)

Vesnice, položená poměrně vysoko v Rychlebských horách, spadala pod skorošickou farnost a její stav nebyl ani v jedné sledované vizitaci zaznamenán. Podobně není znám žádný pramenný záznam přímo dosvědčující kontakt obce s válečnými událostmi. V roce 1652 se ale obyvatelé vesnice (spolu s osadníky ze Zálesí) dožadovali navrácení k původnímu výměru robotních povinností, které v přechozím období vzrostly a byly důsledkem řádění morové epidemie v kraji v roce 1633.¹⁴² V roce 1661 pak obec zažádala biskupa o rozměření pozemku, který v poslední („válečné“) době zarostl křovím, a mohl být vyčištěn od dřeva a využíván jako pastviny.¹⁴³

Javorník (něm. Jauernig)

První léta války v Javorníku v průběhu tzv. českého stavovského povstání byla popsána výše u celkového přehledu válečných událostí. Po průchodu vojska Jana Jiřího Krnovského v roce 1618 se město dalšímu přímému kontaktu s válkou na jistý čas již vyhnulo, neslo však podobně jako jiná místa na svých bedrech větší daňové zatížení, které mělo dle Paupieho ke konci roku 1620 dosáhnout trojnásobku oproti předchozím časům. Rovněž znehodnocení měny, zejména při svém vrcholu v roce 1625, se promítlo do běžného chodu města. Zatímco rostla cena potravin, nadbytek peněz na druhou stranu snižoval zadlužení majetků.¹⁴⁴ A. Paupie dokonce hovoří o všeobecné prosperitě města, kterou implikuje na základě četných posledních vůlí odkazujících prostředky kostelu a špitálu, značných sum za prodeje a rovněž na příkladu poměrně bohatě vybavené svatby jednoho z měšťanů v roce 1628.¹⁴⁵ Již dříve, v prosinci roku 1627, rozbili ve městě zimní tábor Valdštejnovi vojáci. Následujícího roku pak městem protáhli znovu. Zatížení obyvatelstva se nejvíce dotklo ekonomicky slabších obyvatel, z nichž někteří dle Paupieho své majetky raději opustili a přidali se k Valdštejnovu vojsku, jak je doloženo na příkladu dvou osob, které se měly vrátit do města až v roce 1660.

V pozemkových knihách vysledoval A. Paupie pro toto období rapidní pokles počtu změn vlastnictví nemovitostí, který se však v roce 1626 opět dostal na přechozí úroveň. Následně se měl ještě zvýšit, dokud se v roce 1632 ve Slezsku opět neobjevila dánská (sic!) a saská armáda, a tedy rovněž pronásledující Valdštejnovo vojsko. Prodeje klesly na pouhé čtyři, zatímco v okolních obcích nedošlo k žádným. Následujícího roku navíc vojsko zavleklo do kraje morovou epidemii, která si ve městě vyžádala 532 obětí, z celé javornické farnosti pak 824 osob (podle epitafu později umístěného ve zdejším kostele).¹⁴⁶

A. Paupie na základě posmrtného soupisu majetku javornického písaře Zachariáše Oehlsela z roku 1634, jenž po sobě zanechal poměrně značné jmění, vyvozuje, že městu

142 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 164 na základě dokumentu ve vratislavském státním archivu.

143 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 164, srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 344.

144 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 4.

145 Tamtéž, s. 5.

146 Tamtéž, s. 5–6.

nezpůsobila kvartýrující vojska až příliš vysoké škody. Sám Oehlsel se sice ve své závěti zmiňuje o důsledcích války (např. zatížení statků válečnými daněmi), dle Paupieho však mělo jít o běžně se vyskytující záležitosti.¹⁴⁷ Lze však finanční situaci vysoce postaveného představitele obce, navíc manžela dcery zdejšího starosty Volkmana, skutečně vztáhnout na všechny obyvatele a obecnou situaci ve městě?

Dále Paupie sleduje proměny pozemkového vlastnictví ve městě. Od roku 1636 se objevují na jedné straně vynucené prodeje obhospodařovaných statků, na druhé naopak majetků pustých či neobhospodařovaných, z jejichž zisku měly být pokryty dlužné částky na daních. Zatímco klesala cena orné půdy, zvyšoval se počet opuštěných majetků buď z důvodu připojení se majitele k vojsku, nebo jako důsledek morové epidemie. Prázdné pozemky se však dařilo postupně zaplňovat novými obyvateli.¹⁴⁸ Církevní vizitace v roce 1638, byť poněkud lakonická, potvrzuje dobrý stav církevního majetku ve městě (kostel byl např. vybaven novými prapory), s výjimkou nedodávání předepsaného počtu obilí faráři z důvodů „špatných časů“.¹⁴⁹

Zatímco v Paupieho textu se o událostech v roce 1639 nic nedozvídáme (s výjimkou změny ve funkci purkmistra města a správce zámku Jánský vrch), dle A. Drechslerové a na jejím základě i R. Zuberu měla v tomto roce švédská vojska spolu s „Poláky a Němci“ vpadnout do kraje a 7. července obsadily tři stovky „nepřátelských“ jezdců javornický zámek.¹⁵⁰ Když za tři dny osvobodili císařští rovněž okupovaný Otmuchov a Pačkov a tato zvěst se donesla na Jánský Vrch, jezdci odtud odtáhli do Landeku. Zatímco tyto události ozdrojovala A. Drechsler jako „časopis“ či „leták“ (Zeitschr.), bitvu z téhož roku mezi Bílým Potokem a Javorníkem,¹⁵¹ kde mělo mít navrch císařské vojsko, bez rozpaků uvádí na základě „tradice“. Zdejší pověsti o sedmi křížích a Čertově kazatelně tak patrně díky Drechslerové získaly historiograficky podložený, byť podle všeho vyfabulovaný základ, dodnes ještě stále ožívány.¹⁵² Tuto i další pověsti v závěru své brožury podrobil A. Paupie kritickému zkoumání a odmítl jejich reálnější základy.¹⁵³

Podobný případ rozcházejících se informací v odborné literatuře v sobě nesou události z let 1642 a 1644. Zatímco A. Paupie z pramenů finanční povahy usuzuje na klidnější poměry v tomto období, A. Drechslerové bez jakéhokoliv uvedení zdroje uvádí, že v roce 1642 odcizili Švédové z javornického statku 24 maldrů žita a ze zámku pšenici. Nepřátelský vpád a nároky či průchody císařského vojska měly způsobit vyčerpání obyvatel. Přestože

147 Tamtéž, s. 6–7.

148 Tamtéž, s. 8–9.

149 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 121; srov. A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 9.

150 J. MAROŇ, *Wojna*, s. 102, pozn. 74 zmiňuje pro roky 1639–1640 císařskou zálohu ve městě v počtu 40 vojáků pod velením feldfebla.

151 Bitva se měla odehrát na místě pojmenovaném Komáří dolina, jihozápadně od dnešní hlavní silnice. Lokalita zvaná dnes jako Švédská louka se nachází naopak severovýchodně, u osady Kohout.

152 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 150–151; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 284, který však bitvu ve svém textu patrně záměrně nezmiňuje.

153 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 15–18.

místní vyhnali před Švédy dobytek do hor, stejně se nepřítel jisté části zmocnil (viz rovněž část věnující se Bernarticím). Tažení císařské armády kolem města o dva roky později pak zatížení obyvatelstva pak zvýšilo.¹⁵⁴ A. Paupie se o přítomnosti vojska ve městě v letech 1642 a 1644 nezmiňuje a naopak opět na základě pramenů hospodářské povahy líčí toto období jako klidnější. Podrobněji popisuje situaci ve městě v roce 1646, nicméně poněkud nejednoznačné vyznění jeho textu, navíc v konfrontaci s další historiografií, přináší více otázek než odpovědí.

Na samotný začátek nejprve připomeňme, že minimálně biskupská Nisa se v posledních třech letech války, tedy i v roce 1646, přímým střetům vyhnula a sloužila jako záloha císařských vojsk.¹⁵⁵ A. Paupie uvádí, že se ve sledovaném roce panství dostalo do bližšího kontaktu se švédským vojskem a 10. dubna byla obec nepřitelem obsazena, přičemž se začaly množit stížnosti na nadměrné rekvizice. V případě javornického panství šlo o 60 porcí, dohromady s místní šlechtou a církví o 140, pro dvě jezdecké kompanie Löbensteinova pluku. V květnu měl do města dorazit kornet za účelem vymáhání kontribucí. Písař zdejšího panství Heinrich Sperling psal 16. června do Nisy o zdejší situaci. Podplukovník Kappaunova pluku oznámil ve městě pobývajícimu kvartýrmistrovi a kornetu (který měl s sebou 20 koní, myšleno jezdců), že pokud nevyrovnají požadovanou kontribuci, přivede 100 jezdců a násilím si ji vynutí. Sperling se obával, že v tom případě napadnou knížecí-biskupský statek (neboť lidé z vesnic se již rozutekli), a žádal o rozkazy pro sebe a korneta. Na den přesně následující měsíc oznámil písař, že mezitím došlo k obsazení zámku mušketýry pod velením (v textu nejmenovaného) poručíka. Dále oznamuje „vládě“ (Regierung) v Nise, že dříve zmíněný kornet, kterému přibýlo dalších 10 jezdců, dostal vzhledem ke stále nesplacené kontribuci přísný rozkaz, aby násilím odebral 50 kusů dobytka ze statku nebo zámku (ať již patří biskupovi, nebo poddaným). Pokud by na to byl příliš slabý, měl mu být poskytnut celý pluk. Písař a poručík mušketýrů na hradě oznámili, že se takovému násilnému odebrání dobytka budou bránit, a rozmístili lidi a mušketýry na statku. Kornet však prohlásil, že si ráno dobytek vezmou, ať se budou bránit, nebo nikoliv, i kdyby měl on sám i zbytek jezdců zemřít. Závěr celého incidentu není Paupiemu znám.¹⁵⁶

Pokud by Paupie na začátku celé relace nezmínil obsazení města Švédy, což ostatně z jiných pramenů či historiografie není známo, celá napjatá situace by patrně probíhala mezi císařskými vojáky, čemuž by nasvědčovala korespondence s Nisou, obsazení zámku mušketýry nebo další z Paupieho údajů, že ve zmíněném Kappaunově pluku působil 73 měsíců až do konce války jako kovář Jakob Spielvogel z Javorníku (který se poté usadil v dnešních Trzeboszowicích u Pačkova a pojal za choť javornickou ženu). Podobný konflikt mezi dvěma švédskými jednotkami, do kterého by navíc zasahovala místní správa, navíc spolupracující s jednou stranou, se totiž nezdá jako příliš věrohodný a dávající smysl.

154 A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 151; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 284–285.

155 L. HARC, *W okresie*, s. 325, kde rovněž udává náklady města na zaopatření vojska.

156 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 12–13.

U A. Dreschlerové se navíc dočteme, že „Regimentsquartiermeister“ Merten Linke právě z Kappaunova pluku obstaral v tomto roce *Salvu Guardiu pro Bernartice* (podobně jako rejtar pluku Honau pro javornický statek), v době, kdy generál Montecucoli s 18 císařskými pluky ležel u města a vsi Javorník a Uhelné. Tyto události sice datuje až k závěru roku, příslušnost zmíněného pluku k císařské armádě v tomto případě ale můžeme s největší pravděpodobností skutečně považovat za prokazatelnou.¹⁵⁷ V neposlední řadě rovněž R. Zuber popisuje situaci jako vyhrožování represáliemi císařských, kteří ve městě požadovali proviant pro pluk v Nise.¹⁵⁸

Zuber sice celou záležitost, patrně omylem, uvozuje nejprve obsazením zámku stovkou švédských dragounů, kteří po krátkém pobytu byli při odchodu napadeni císařskými a z poloviny pobiti. Tuto informaci máme sice takřka pramenně podloženou, měla se však stát až dalšího roku, což by snad navíc potvrzovalo výše zmíněný závěr o nepřítomnosti Švédů ve městě v roce 1646. Pauppie k celé záležitosti dodává, že dragouni byli při svém odchodu zajati císařským velitelem Gärtnerem, konkrétně šlo o 50 mužů, 5 vozů a proviant, švédským důstojníkům se však podařilo uprchnout.¹⁵⁹ Odvolává se zároveň na text *Theatrum Europaeum*, jednadvaceti svazkovou kroniku vydávanou v průběhu 17. a 18. století. Pátý díl opravdu dobytí javornického zámku zmiňuje, v textu se však pouze lakonicky dočteme o obsazení zámku stovkou dragounů a plánovaném vpádu Montecucoliho na město, který byl Švédy odhalen a ti byli zároveň vyhnáni, zanechavše za sebou několik mrtvých a raněných.¹⁶⁰ A. Drechslerová o situaci hovoří ještě úsporněji (zámek byl vzat do nepřátelských rukou), událost ale datuje do 20. února a odvolává se na účetní knihu.¹⁶¹ Následujícího roku měli být důstojníci Weiss a Kompter za vydání zámku do nepřátelských rukou potrestáni.¹⁶² Ještě po skončení války, v dubnu roku 1649, prý přes Javorník táhly dva pluky regimentu generála Gonzagy.¹⁶³

V závěru své studie shrnuje Pauppie důsledky války, které stále shledává snesitelnými. Argumentuje nepřetržitým fungováním hradské i městské správy. Například Adamem Rupprichem, jenž po celou dobu války vykonával svůj úřad. Na základě představení jednotlivých radních a jejich zaměstnání (tři krejčí, obchodník s přízí, kovář, řezník) implikuje relativní prosperitu města i v posledních letech války. Dle Pauppieho soudu utrpělo město nejvíce během morové epidemie, která vedla k zpusnutí majetků zemřelých a k snížení počtu pracovních sil. Větší míru zatížení měly nést naopak okolní vesnice, které byly vhodnější pro ležení vojska, jak má dokládat téměř úplná absence změn vlastnictví majetku v posledních čtyřech letech války.

157 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 151.

158 R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 285.

159 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 11.

160 *Theatri Europaei Fünffter Theil, Das ist: Außführliche Beschreibung Aller Denckwürdigen...*, Frankfurt am Mayn, 1707, s. 1030.

161 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 151.

162 Tamtéž, na základě niských zemských desek.

163 A. PAUPIE, *Das Zeitalter*, s. 13.

Žádost města o obnovení střelecké soutěže zasláná již v roce 1650 jen dokresluje, že měšťané krátce po válce mohli být zaměstnáni i jinými starostmi než čistě existenčními. Na druhou stranu lze v dokumentu číst, že „*chudí měšťané trpěli velkými pohromami od nepřátel, loupežemi, drancováním a pleněním. A vypadalo to, že město a fojtství odejde do záhuby. Vypadalo to, že město a předměstí budou vypáleny do základů a posypány popelem.*“ Jde však zároveň o zdůraznění dodatku, který měl zeměpána rovněž přesvědčit, že obyvatelé města pomohli s obnovou zámku a předhradí částkou 3 000 rýnských zlatých.¹⁶⁴ Přihlédneme-li rovněž k vizitační zprávě z roku 1651, budoucí biskup Rostock výrazné škody nezaznamenal. Zmiňuje ale vyhoření kostela sv. Valentina (dnes již nestojící stavba, původně na javornickém náměstí) a snahu měšťanů o jeho obnovení. Zda se tak stalo v souvislosti s válkou, není možné říci. Nutnost kněze dostavit se na občasné mše do zámecké kaple s vlastním liturgickým vybavením lze však s velkou pravděpodobností vztáhnout ke zdejšímu pobytu vojsk.¹⁶⁵

Uhelná (něm. Sörgsdorf)

Obec nacházející se pouhých pár kilometrů jižním směrem od Javorníku procházela za války podobnými osudy. Její následky však nebyly, alespoň dle zaznamenaných pramenů, příliš velké. Zatímco v roce 1630 se obec těšila dobrému stavu, nejinak tomu patrně bylo v roce 1649, kdy zpustlo pouhého půl lánů a počet sedláků zůstával na stejném počtu, s nepatrnými výjimkami navíc s totožnými majiteli usedlostí.¹⁶⁶

Bílý Potok (něm. Weißbach)

Obec položená nedaleko Javorníku severozápadním směrem patrně zpočátku dlouholetého konfliktu zůstala stranou vážnějších dopadů války. Až roku 1638, v rámci vizitační zprávy javornické farnosti, se dozvídáme o shoření střechy místního kostela.¹⁶⁷ Zda však lze bezpečně tuto událost vztáhnout k válečným událostem, není jisté. Prosbou obce z téhož roku, aby nový šoltýs, hejtman javornického zámku Johann Beer, nesl s obcí daňové zatížení, totiž o žádných přímých škodách nehovoří.¹⁶⁸ Avšak při prodeji šoltéství v roce 1642, jehož cena od roku 1637 více než trojnásobně klesla, jsou zmíněny tři k němu patřící sedlácké usedlosti, v té době pusté a prázdné.¹⁶⁹ V roce skončení války ležela čtvrtina lánů v obci ladem a poklesl rovněž počet sedláků.¹⁷⁰ Vizitační zpráva z roku 1651 uvádí vyhoření kostela „*před lety*“. Zda byl myšlen stejný požár jako v roce 1638, není možné s jistotou říci, avšak další indicie v popise kostela (tři nesvěcené oltáře, spíše

164 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 151–152, na základě dokumentu ve vratislavském státním archivu.

165 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 228–229.

166 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 169, na základě účetních knih.

167 *Visitationsberichte der Diözese Breslau I.*, s. 121.

168 A. DRECHSLER, *Altwaterland II.*, s. 212, na základě „Ortsakten“.

169 Tamtéž, na základě niských zemských desek.

170 Tamtéž, na základě účetních knih.

chudší liturgické vybavení) naznačují spíše opětovné vyhoření, byť ne nutně v souvislosti s válečnými událostmi.¹⁷¹

Travná (něm. Krautenwalde)

Přestože se obec nachází již poměrně vysoko na svazích Rychlebských hor, její poloha uprostřed cesty mezi Javorníkem a Landekem při hranici s Kladskem mohla tuto výhodu snadno pozbyť. O tom však prameny mlčí, s jistotou lze pouze doložit zatížení obce kontribucemi, k jejich snížení máme doloženou žádost z roku 1648.¹⁷² Samostatná vizitační zpráva z roku 1651 (dříve součást popisu javornické farnosti) snad ale dává tušit přímé setkání obce s válkou. Zdejší kaple totiž vyhořela a stále nebyla opravena.¹⁷³

Zálesí (něm. Waldeck)

Vysoko položená ves při hranici s Kladskem, na rozdíl od Travné mimo hlavní stezku, neposkytuje vyjma srovnávacího materiálu v podobě účetních knih z let 1585 a 1648 žádné informace z období třicetileté války. Z nich je možné vyčíst zpustnutí tři a půl lánu a čtyř zahradnických míst mezi těmito léty, spolu s úbytkem osadníků.¹⁷⁴

Pokus o závěrečné shrnutí

S jistotou můžeme konstatovat, že pramenný materiál shrnutý ve studii potvrzuje platnost obecných historických souvislostí o situaci ve Slezsku, resp. nízkém knížectví, a děním na dnešním Jesenicku během třicetileté války. Zároveň však poukazuje na jistou omezenost jeho výpovědní hodnoty, neboť je možné pracovat takřka výhradně s prameny úřední povahy zachycujícími zejména hospodářské záležitosti, které podávají informace spíše o úrovni škod než o konkrétních situacích, které k nim vedly. A pokud tak tvůrci dokumentů (případně sekundárně A. Drechslerová) výjimečně činí, odvolávají se spíše na všeobecné konstatování typu „způsobeno válkou, nepřátelským vpádem, tažením“ apod. Je tedy nutné pokusit se zasadit dílčí údaje do širších a obecnějších souvislostí a postihnout jejich konkrétnější příčinu. Na druhou stranu však naopak lze tyto subtilnější regionální zmínky recipročně vztáhnout k celkové situaci v nízkém knížectví a ve Slezsku a potvrdit ještě více její platnost.

¹⁷¹ *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 230.

¹⁷² A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 156, na základě nízkých zemských desek.

¹⁷³ *Visitationsberichte der Diözese Breslau I*, s. 229; srov. A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 160 a J. MORR, *Der österreichische Anteil*, s. 19, kteří o úmyslném zapálení vojáků nepochybují.

¹⁷⁴ A. DRECHSLER, *Altvaerland II.*, s. 160; srov. R. ZUBER, *Jesenicko*, s. 447–448, kde se nachází rovněž informace, u Drechsler nezaznamenaná, o žádosti poddaných z roku 1637 o osvobození od nově zavedených a zvýšených břemen (dle Zuber jako výsledek snížení počtu obyvatel v ostatních vesnicích po morové epidemii a tím přenesení dávek na zbylé obyvatelstvo).

Dalším možným závěrem studie měla být revize dosavadního vyznění historiografických syntéz regionální produkce, která ve třicetileté válce viděla totální rozvrat zejména hospodářského a populačního života v regionu. Ačkoliv pochopitelně na základě výše představeného nelze následky jakkoliv bagatelizovat, lze postřehnout, že rozložení citelnějších důsledků v kraji bylo výrazně nerovnoměrné a souviselo v první řadě se vzdáleností konkrétní obce od slezských nížin a důležité Nisy. Zároveň záleželo na nadmořské výšce, resp. ztíženém přístupu do vsí položených již takřka v horském prostředí, pokud ovšem neležela na důležité stezce. Výraznou destrukci obcí nacházejících se při dnešní česko-polské hranici nelze tím pádem vztáhnout na celý kraj, jak regionální dějepisci a vlastivědci častokrát činili. Navíc je nutné odlišovat jednotlivá období či přímo roky v celém dlouhém třicetiletém období, nikoliv hovořit o válce obecně.

Minimálně zvýšené daňové zatížení sice poškozovalo živobytí všech obyvatel Jesenicka, častokrát s ním však bylo možné bojovat (vyhovění žádosti o odpuštění či odklad) a byť muselo bezpochyby vést ke snížení životní úrovně, v mnoha případech nutně nevedlo k výrazným demografickým změnám a opuštění majetků. Naopak, některé obce se poměrně často dokázaly ze škod rychle vzpamatovat, přinejmenším stav církevního majetku se podařilo nezdědka obnovit do provozuschopného stavu. Pokud se vesnice či město staly „kořistí“ armády, která od obyvatel vyžadovala proviant, automaticky se nemuselo nutně jednat o bezhlavé rabování, jak snad může potvrdit případ Javorníku. „*Loupení a drancování tak nebylo na denním pořádku*“, jak bychom mohli parafrázovat dikci některých publikací.¹⁷⁵

Studie se ale nesnaží tyto shrnuté závěry pochopitelně představovat jako absolutní, spíše se snaží o pokud možno kompletní shrnutí dosavadních pramenů a informací na jednom místě a o konfrontaci jejich výpovědní hodnoty s dosavadní historiografií, nadto v mnoha případech s otazníkem na konci. Zároveň nastiňuje možnou cestu dalšího výzkumu. Vedle obligátního nalezení dalších pramenných stop by nové výsledky mohlo přinést především přesné identifikování shromážděných záznamů u Drechslerové (s výjimkou ztracených niských desek) s konkrétním pramenem a znalost jeho celého originálního textu, který by mohl přinést nové dílčí informace. Druhým důležitým východiskem by mohla být komparace s dnešní polskou částí niského knížectví. Té se však podle všeho nedostalo publikace srovnatelné s dílem A. Drechslerové a heuristické možnosti má tak badatel

175 Pavel MACHÁČEK, *750 let obce Mikulovice*, Mikulovice 2013, s. 22 („*Třicetiletá válka přinesla [...] celému knížectví zkázu. Slezskem procházela jedna armáda za druhou [...] loupení a drancování bylo na denním pořádku ... obyvatelstvo, přežívající v kritických letech na hraně hladomoru.*“). Podobné znění bychom našli u dalších autorových výročních syntéz místních obcí: Pavel MACHÁČEK – Roman JANAS, *600 let obce Česká Ves*, Česká Ves, 2016, s. 24: „*církevní knížectví totiž přitahovalo armády obou táborů jako magnet a zběsilé soldatesky kradly jako straky*“ nebo Pavel MACHÁČEK a kol., *730 let obce Supíkovice*, Supíkovice 2014, s. 25: „*Ves trpěla průchody vojsk a rabováním. Bylo vcelku jedno, zda šlo o vojáky náležející k císařské nebo odpůrců Habsburků. Na obou stranách totiž bojovali zoldněři naverbovaní ze všech koutů Evropy a ti neměli s místním obyvatelstvem nejmenší slitování.*“ Případů a autorů bychom zde ale mohli jmenovat více, ostatně patrně až příliš expresivní líčení bychom našli v několika případech již u R. Zubera.

značně snižené, nemluvě o dnešní úrovni dochovaného archivního materiálu po druhé světové válce. To se však netýká edice vizitačních zpráv vratislavského biskupství, která nabízí patrně v tomto směru první krok ke komparaci.¹⁷⁶

Thirty Years' War in Jeseník Region. Sources, State of Art and Perspectives of Research (Summary)

The territory of today's Jeseník region, as part of the then Principality of Nisa, whose head was the bishop of Wrocław, was similarly affected by the Thirty Years' War, like other Silesian territories. The Silesian battlefields, military bases, and also the mere movement of troops as part of the passage between the northern German territory and Moravia had a significant impact on the lives of the inhabitants of this crown land several times. The Jeseník region had already been affected by the war at the beginning of the conflict in connection with the creation of the Silesian estate army, which was headed by Jan Jiří Krnovský, who, before leaving for the Czech battlefields, had set up a headquarters in Nisa. This was repeated shortly after the lost Battle of the White Mountain as part of his ongoing resistance to Habsburg power. After a short respite, the war loomed in the region in 1626–1627, when Waldstein probably marched to the Jeseník region and the imperial power struggled with a Danish invasion into Silesia. However, the last decade of the war became the most serious, especially the second half of the 1640s, when Swedish and imperial troops, which repeatedly visited the south of Nisa more than once, poured through the Silesian territory. Rather than clashes, the two armies were looking for a base and provisions there, which sometimes could not be done without escalating violence against the population and property.

They are exactly the damages caused that the study tries to describe, based on diverse source material, especially on the basis of regesta created in the interwar period by the German amateur researcher Angela Drechsler. These materials, rather of an economic and property nature, at least a part of which was demonstrably lost after World War II, provide various information, which are sorted, in the study, as well as in the original synthesis, according to individual municipalities in the region. The text compiled in this manner points lucidly to the different levels of the number of records and demonstrates the different extent of the consequences of the war differing in various areas, especially based on the distance from the Silesian plains and the altitude. Although there was a significant impact on the economic and demographic development of the most affected municipalities, the complete destruction of the entire region, as regional historiography and national studies repeatedly try to claim, can apparently be ruled out as an exaggeration based on the text of the study.

Použité zdroje:

Archivní prameny:

Vlastivědné muzeum Jesenícka
Historická sbírka

Tištěné prameny:

Acta Publica. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände, Bd. 2, ed. Hermann Palm, Breslau 1869.

Visitationsberichte der Diözese Breslau I (Archidiakonat Breslau), ed. Josef Jungnitz, Breslau 1902.

---

¹⁷⁶ Nedlouho po vzniku studie se Michaela Neubauerová pokusila vytěžít matriční záznamy ve sledovaném válečném období. Autor studie tyto výsledky porovnal se zde zaznamenanými poznatky, přičemž vedle nových drobných zjištění a rozšíření informací se podařilo víceméně potvrdit ve studii uvedené závěry, viz Michaela NEUBAUEROVÁ – Jan PETRÁSEK, *Stopy třicetileté války v matrikách okresu Jeseník*, Sborník XXIV. Svatováclavského setkání, Jeseník 2024, s. 17–36.

Literatura:

Angela DRECHSLER, *Altwaterland: Urkundenregesten und zusammenfassende Gedanken über die Dorfverhältnisse im Neisser Fürstentum, österr. Anteil, heute Bezirk Freiwaldau, Schlesien I–II, Olmütz*, b. d.

Radek FUKALA, *Slezsko v dějinách českého státu II. 1490–1763*, Opava 2012.

Pavel MACHÁČEK, *750 let obce Mikulovice*, Mikulovice 2013.

Pavel MACHÁČEK – Roman JANAS, *600 let obce Česká Ves, Česká Ves*, 2016

Jerzy MAROŃ, *Wojna trzydziestoletnia na Śląsku. Aspekty militarne*, Wrocław – Racibórz 2008.

Vít MIŠAGA, *Dánský vpád. Dva roky války ve Slezsku a na Moravě 1626–1627*, České Budějovice 2023.

Josef MORR, *Der österreichische Anteil der Diözese Breslau nach den Visitationsbericht des 16. und 17. Jahrhunderts*, Troppau 1916.

Adolf PAUPIE, *Das Zeitalter des Dreissigjährigen Krieges*, in: *Bilder aus der Vergangenheit Jauernigs*, 7. Folge, Jauernig 1931.

Jan PETRÁSEK, *Obraz dobývání Vodní tvrze Švédů a kamenný kříž jesenického kata*, in: *Záhadné předměty jesenických sbírek*, ed. Pavel Rušar, Olomouc 2023, s. 96–99.

Michaela NEUBAUEROVÁ, *Čarodějnické procesy na Jesenicku*, Líbeznice 2020.

Theatri Europæi Fünffter Theil, Das ist: Außführliche Beschreibung Aller Denckwürdigen ..., Frankfurt am Mayn, 1707.

Lucyna HARC, *W okresie wojny trzydziestoletniej*, in: *Nysa. Historia miasta. Tom 1. Miasto biskupów wrocławskich*, ed. Wojciech Kucharski, Nysa–Wrocław 2023, s. 316–318.

Rudolf ZUBER, *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1966.

Mgr. Jan Petrásek
Vlastivědné muzeum Jesenicka
historik@muzeumjesenik.cz